

Comunități ignorate – cazul românilor din Kazahstan

Diana DIDĂ

Pe teritoriul spațiului ex-sovietic există numeroase comunități românești care par astăzi uitate. Printre acestea se distinge comunitatea românilor din Kazahstan care are, conform unui recensământ realizat acum mai bine de zece ani, circa 20 000 de suflete. Acești oameni au ajuns acolo fie ca urmare a unor migrații ce au avut loc în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea din toate cele trei provincii românești, fie ca urmare a deportărilor de după semnarea pactului Ribbentrop-Molotov, în logica politicii de desnaționalizare și de bolșevizare pe care puterea stalinistă a instituit-o. Din păcate, această politică și-a arătat roadele, mulți dintre membrii acestei comunități uitându-și limba și istoria. Cu ajutorul unor organizații se fac însă pași timizi spre retrezirea conștiinței lor naționale.

Cuvinte cheie: românii din Kazahstan, deportări, spațiul ex-sovietic, URSS

În atenția opiniei publice, ca și în cea a diverselor foruri formale și/sau guvernamentale se află comunitățile românești care se întind de-a lungul Europei, din Spania până în Republica Moldova, din Serbia până în Ucraina etc. Fie că vorbim despre comunități naționale „istorice”, aflate de secole pe teritoriul altor state, fie că vorbim de comunități românești constituite în modernitate, în special în epoca postcomunistă, ca urmare a migrațiilor impulsionate de factori economici și sociali, conaționalii noștri reprezintă centrul multor analize, cercetări, proiecte și alocări de resurse care, chiar și insuficiente fiind, au un caracter meritoriu și necesar.

În ciuda bunelor intenții ce i-au animat pe cei care și-au propus să dezvolte și să sprijine conștiința națională a celor din afara granițelor, au rămas în afara interesului public o serie de comunități de români mai puțin cunoscute. Aceste comunități aproape uitate se află îndeosebi pe teritoriul fostei Uniunii Sovietice, ca rod tragic al politicii de desnaționalizare și (mai apoi) de bolșevizare și a deportărilor în masă ce au însoțit constant acest tip de noliție. În lucrarea

de față de interesează în special comunitatea românilor din Kazahstan, formată, conform unui recensământ din 1999, din circa 20 000 de persoane.

Originea comunităților românești din spațiul ex-sovietic

Așa cum arată fostul ambasador al României în Kazahstan, V. Soare, aceste comunități au, din punct de vedere constitutiv, două mari surse: migrația și deportarea. Aceste fenomene sociale au generat comunități românești în care se regăsesc rămășițe ale unor migrații românești de la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX, pe de-o parte, și elemente etnice ajunse aici ca urmare a mai multor valuri de deportări ale autorităților sovietice, desfășurate pe parcursul câtorva decenii¹, pe de altă parte.

Migrația românească în ceea ce numim astăzi drept „fostul spațiu sovietic” reprezintă un fenomen destul de vechi. El este pus în legătură mai ales cu contextul extrem de agitat al secolelor XVIII și XIX, când Principatele „cunosc valuri neîntrerupte de calamități de pe urma războaielor duse de marile puteri pe teritoriul lor (foamete, ciumă), care se adaugă regimului feudal și a regimului fiscal”², iar locuitorii din Transilvania și Banat „emigrează la rândul lor spre Rusia din cauze incluzând, alături de înăsprirea regimului feudal și a regimului fiscal, acțiunile de catolicizare și demilitarizare”³. Populația românească din *toate cele trei provincii istorice* se îndreaptă spre Ucraina și Rusia, unde întemeiază așezări ce păstrează multe dintre trăsăturile celor pe care le lăsase în urmă. Cei mai în vârstă cunosc încă limba română. Cei mai tineri însă, cei care au sub 35 de ani și sunt implicați activ în rețelele economice și sociale ale statului kazah, nu mai vorbesc româna, ci rusa⁴. (Fenomenul acesta se petrece în mod similar cam pe tot spațiul ex-sovietic, în toate comunitățile românești: cei tineri își uită limba și originea, cei mai în vârstă rămânând singurii păstrători ai identității strămoșești. În Ucraina, în Kârgâstan sau oriunde în fosta URSS, tinerii se integrează complet în societățile locale, având însă din ce în ce mai puține legături cu tot ceea ce înseamnă patria-mamă).

¹ Vasile Soare, „Prezența românilor în Kazahstan - istorie și destin”, <http://romaniidinkazahstan.info>

² Sanda Golopenția, în prefață la „Românii de la Est de Bug”, ed. Enciclopedică, București, 2006, p.VI

³ idem

⁴ V. Soare, „Stepa kazahă - pământ al făgăduinței pentru românii din Basarabia și Bucovina la sfârșit de secol XIX - început de secol XX”, www. <http://romaniidinkazahstan.info>

În ceea ce privește Kazahstanul, V. Soare consideră că migrația românească în acest spațiu ar începe la sfârșitul secolului XIX, având, cel puțin parțial, un caracter voluntar. Cei care ajung în acest spațiu ar fi provenit în special din Basarabia și Bucovina de Nord, ademeniți fiind de promisiunea împrumutării cu pământ⁵. Parte din ei se așează în sudul Rusiei, parte în nordul Kazahstanului. În ce măsură aceste mase de populație au legătură cu cele care se orientează spre Ucraina de „dincolo de Bug” în aceeași perioadă rămâne, credem noi, o întrebare. Sunt aceste două ramuri – cea ucraineană și cea kazaho-rusă - rodul aceluiași val migrațional? Această întrebare este cu atât mai pertinentă cu cât destinul lor identitar este relativ similar.

Și unii și alții se autopercep ca fiind mai degrabă moldoveni și nu români (fenomenul este cu atât mai curios pentru românii din Ucraina care erau, după cum am arătat, foarte eterogeni din punctul de vedere al originii lor, provenind și din Transilvania sau Banat, nu numai din Basarabia și din teritoriile „moldovenești”), având conștiința unei „identități” moldovenești distincte și în deplin acord cu ceea ce se vehiculează în tot spațiul ex-sovietic. Trebuie să arătăm, în mod ironic desigur, că lucrurile par să se îmbunătățească printre românii moldoveni din Kazahstan, căci, dacă înainte de 1989 nu exista niciun membru al acestor comunități care să se declare român, la recensământul din 1999 au existat totuși aproape 600 de persoane care să își asume această identitate.

Deportările, care reprezintă cea de-a doua cauză tragică a formării comunităților românești din Kazahstan, au început imediat după semnarea pactului Ribbentrop-Molotov, în logica politicii de desnaționalizare și de bolșevizare pe care puterea stalinistă a insuit-o. În fapt, au existat valuri de deportări succesive, care au început în 1941, când au fost ridicate și deportate aproape 14 000 de persoane. Crima lor a fost, conform autorităților sovietice, aceea de a fi membri ai unor „organizații contrarevoluționare și alte elemente antisovietice”⁶. Prin această sintagmă erau desemnați, credem noi, o serie de persoane care fuseseră membri ai partidelor românești istorice, autorități locale, cei care asiguraseră administrarea și securitatea teritoriului basarabean în perioada interbelică etc., adică toți aceia care aveau, direct sau

⁵ Vasile Soare, „Prezența românilor în Kazahstan - istorie și destin”, cf. sursa citată.

⁶ idem

indirect, legătură cu politicul și cu politica *statului român*. Era, așadar, primul pas prin care se încerca tăierea legăturilor dintre România și deja RSS Moldovenească, autoritatea și controlul social urmând a fi preluate de elemente „sănătoase” procomuniste.

A urmat apoi cel de-al doilea val de deportări, cel din 1949, căruia i-au căzut victime, pe lângă alți membri ai partidelor politice, persoanele care au fost catalogate drept „colaboraționiste” (filogermane sau filoromâne) sau cele care reprezentau „dușmanii de clasă”: chiaburii, moșierii etc. Mai bine de 7 000 de familii (numărul femeilor fiind substanțial mai mare decât cel al bărbaților – 14 033 față de 9 864, dar și 11 889 copii⁷), au fost deposedate de bunuri și au fost forțate să ia calea exilului. Celui de al treilea val de deportări din 1951 i-au căzut victime cei care făceau parte din secta religioasă a „Martorilor lui Iehova”, care au fost urmați un an mai târziu de alte elemente „antisovietice” religioase, dar și de restul „dușmanilor de clasă”, chiaburi și moșieri, care scăpaseră prin minune de valurile deportărilor anterioare.

Comunitatea românilor-moldoveni azi

Din păcate, foarte mulți dintre românii/moldovenii din Kazahstan și-au uitat limba. Programul de rusificare și sovietizare a dat roade, astfel încât foarte mulți dintre cei care aparțin acestor comunități vorbesc astăzi doar limba rusă. Despre România, despre originea lor etnică știu foarte puține lucruri și privesc această chestiune fie cu neîncredere, fie cu o largă curiozitate. Singura comunitate care pare a-și fi conservat identitatea etnică, tradițiile și spiritualitatea intacte este cea a Martorilor lui Iehova. Religia lor, conștiința diferenței pe care orice cult „sectant” o imprimă membrilor săi, au reprezentat în spațiul Kazahstanului factorii esențiali prin care membrii acestei comunități religioase au reușit să își mențină graiul moldovenesc. Ei vorbesc astăzi o limbă pură, nealterată, cu nimic diferită de cea a părinților și a bunicilor lor, aduși aici în multe valuri de deportări.

⁷ A se vedea și V. Soare, op. cit.

Este adevărat că în ultimele două decenii se încearcă timid a se trezi ființa națională a românilor din Kazahstan. În acest sens, s-au înființat o serie de organisme menite să asigure legătura dintre aceste comunități și România. Cea mai importantă dintre acestea este *Asociația Românilor-moldoveni din Kazahstan*, ale cărei baze au fost puse în 2003, la inițiativa lui Mihail Groza. Mai există, de asemenea, *Societatea Culturală Română Dacia* și *Societatea Culturală Română Bucovina*. Scopul acestor organisme este acela de a asigura, în măsura în care este posibil, legătura între comunitățile de români din Kazahstan și țara lor de origine. Mai mulți români din Kazahstan au ajuns astfel să ia contact direct cu țara și cu cultura în care s-au născut și s-au format bunicii și părinții lor, înainte ca autoritățile sovietice să îi trimită forțat în exil.

Fenomenul reînfrățirii etnice, al recunoașterii și reafirmării identității române a conaționalilor noștri din Kazahstan reprezintă însă un fenomen care se produce lent și insidios. Abia în 2008 s-a reușit aducerea în România a unui grup de români din Kazahstan și Kârgîhistan, grup căruia *Departamentul pentru Relațiile cu Românii de Pretutindeni* din cadrul *Ministerului Afacerilor Externe* i-a facilitat vizitarea mai multor orașe și obiective turistice naționale⁸. În cadrul acestui proiect al DRRP, care avea ca scop propus consolidarea și construirea „de punți de legătură cu comunitățile din afara granițelor”⁹, s-au vizitat o serie de obiective turistice de interes național cum sunt Muzeul Țăranului Român, Muzeul Național Cotroceni, Palatul Parlamentului și mai multe mănăstiri din Moldova.

Intensificarea legăturilor cu comunitatea românească din spațiul ex-sovietic este absolut necesară. Românii din aceste zone trebuie reintegrați măcar spiritual în țara de origine, chiar dacă social sau material ei și-au găsit poate rostul la mii de kilometri de România. Ei și statele din care fac parte alacătuiesc acea unitate geopolitică pe care Anton Golopenția o numea *mediul politic* al unui stat. Grupurile acestea de „cosângeni” aflate peste graniță „pot deveni meterezele acestor granițe (...), terenul de legătură cu națiunea străină care le adăpostește în caz că sunt mai departe”¹⁰. Mai departe, Golopenția arăta că „națiunea nu se confundă cu unitatea net conturată între granițele Statului ei. Orice națiune se prelungește dincolo de

⁸ Sursa: Ministerul Afacerilor Externe, www.mae.ro

⁹ Idem

¹⁰ Aton Golopenția, „Contribuția științelor sociale la conducerea politicii externe”, în rev. Sociologie Românească, nr. 5-6, mai-iunie, 1937, p.195

granițele organizării ei politice. (...) Fiecare din aceste prelungiri sporește puterea și posibilitățile de afirmare în lume a unei națiuni”¹¹. Statul român trebuie să se preocupe așadar și de acești români, cu atât mai mult cu cât ei reprezintă, așa cum o afirmă un alt interbelic, „avanposturile unei expansiuni spirituale și economice”¹². Această idee are, trebuie să recunoaștem, un caracter extrem de actual. Statele care au înțeles din timp că expansiunea și cucerirea altor state nu se realizează doar pe calea armelor ci și a culturii și economiei au avut mult de câștigat. În zilele noastre, acestea sunt cele care se bucură de cel mai mare prestigiu și apreciere pe scena internațională.

Forgotten Communities – Romanians in Kazakhstan

On ex-sovietic territory there are many Romanian communities. Some of them seem to be forgotten by us and by our authorities. Among this, we can distinguish the Romanian community from Kazakhstan which counts more than 20 000 peoples. Some of them arrived in this country in the 17th and 18th centuries, as a result of migration from all Romanian provinces. Others were deported here after the Ribbentrop-Molotov Pact, as a consequence of denationalization politics promoted by the Soviet Russia's political power. Unfortunately, this kind of politics had good results: today, many people belonging to Romanian community from Kazakhstan forgot their native language and their national history. But a few nonprofit organizations from Romania and Kazakhstan try to wake up their national consciousness.

Tags: Romanians in Kazakhstan, deportations, Soviet Russia

¹¹ Idem

¹² Forea Florescu – „Tăcerea în privința românilor de peste hotare”, în Sociologie Românească, an II, nr. 11-12, noiembrie-decembrie, 1937, p.532-533

Romania – layers of collective identity in the 19th and the 20th centuries – an outline

(first part)

*Radu BALTASIU,
Manuela BOATCĂ,
Adela ȘERBAN,
Ovidiana BULUMAC*

There is no simple answer to the question of the development of the Romanian modernity. The paradigm of multiple modernities is a good starting point in understanding the issue since it “acknowledges” “the right” of the East “to appropriate modernity and the global system on their own” (Eisenstadt, **Transformation and Transposition of the Thematic Multiple Modernities in the Era of Globalization**, 2005, p.43), i.e. considering its own development as “normal”.

But, there is more at stake than multiple realities. The 19th century is for Romania the *locus* of the beginning to regain access to its own normality. For reality is not only a multiplicity of rightful paths of evolution. Reality can also be filled with people and societies with no access to their own history, i.e. abnormal developments, something which the Western approach has somehow understood as “development of underdevelopment”, “reversal of industrial revolution” etc.

We will outline some of the most important steps towards Romania’s “regained self”, i.e. taking into account also the “mishaps” – the pseudodevelopmental issues as well some of the successful paths toward Romania’s collective identity. There were three major cleavages between 1711 and 1944, to which we have identified three answers (“renaissance” periods). Romania’s take off towards modernity started with a sudden interruption (the Phanariot regime), it was overstrained with multiple options and unsound divagations after 1821, to be severely hampered again under the Soviet occupation after 1944.

Part I

On the Constitutive Dimension: Ethnicity, Christendom and Statehood at the dawn of modernity.

A brief time table:

Here is a summary of the most important events:

1691	Through the 1691 Leopoldin Diploma, Transylvania becomes an autonomous province under the direct rule of the Austrian emperor. As a result of Habsburg pressures, the Transylvanian Orthodox Synod accepts the <i>Union</i> with Rome (1697) in exchange for keeping equal citizenship rights and other rights – which were never put in practice. By the Peace of Karlowitz to 1699, the Ottoman Empire recognizes the passage of Transylvania as the autonomous principality from the Turkish suzerainty to the Habsburg one. After the Russo-Turkish war of 1710-1712, the Turks introduced the <i>Phanariot</i> government (Moldavia 1711, Wallachia 1716). The Phanariot governance costs were huge. „More than half of the Principalities incomes, most of the times, were taken over for the sole purpose of buying an extension to the throne. ... Nearly all population is driven into credit accounts [and far-gone to extortioners with interest rates up to 300%]. ... The annual interest [of the usury] represents more than the budgetary incomes of both Romanian states at the beginning of the „Unification epoch”.¹ Following the Treaty of Passarowitz (1718), Banat and Oltenia enters in the composition of the Habsburg Empire. In 1739, Oltenia is reclaimed by Wallachia through the Treaty of Belgrade. During 1729-1751 the repeated efforts for the recognition and enforcement of basic rights stated in the imperial diplomas of the Romanian intellectuals led by Bishop Micu Inocenție fail. In 1761 the Austrian army destroys a significant number of orthodox halidoms in Transylvania (General Buccow). By the peace of Kuciuk-Kainargi (1774), the Ottoman Empire recognizes Russia's right to intervene into domestic Romanian Countries. Following the same treaty, Russia wins the right of maintaining its navy in the Black Sea.² Subsequently, in 1775, Turkey turns Bukovina over to Austrian imperial hands. In Transylvania, the Romanians' struggle for rights continues on two levels: the human plus basic social rights and that of modernization. Although the uprising led by Romanians Horia, Closca and Crisan in 1784 put the emphasis on the elementary national and social rights, it contains very modern requirements such as the one that states "nobles are to pay taxes as every other taxpayer."³ Further on, the ideological and cultural movements of political recognition and national development are to be developed by the Transylvanian School, with impacts throughout the whole Romanian space. The first significant work of the School is printed in 1778 and belongs to Samuil Micu: <i>Brevis historica notitia originis ... (A short notice of the History of Romanians)</i>. The best known and most influential work of the Transylvanian School is Peter Major's <i>History for the Romanian beginning in Dacia</i>, released in 1812, in response to the new ideology of the Austro-Hungarian historical disparagement of the origins and social rights of Romanians (by Sulzer, Eder, Engel). The work of the <i>Transylvanian School</i> founded the national and social aspirations of Romanians to modernity by asserting and sometimes even exaggerating the Roman roots of the Romanians. The main exponents of the School are Samuil Micu, Petru Maior, Gheorghe Șincai, John Piuariu-Molnar, who are also the authors of
1697	
1699	
1711	
1718	
1759	
1774	
1775	
1778	
1784	

¹ G. Zane, **Studii**, Editura Eminescu, București, 1980, p.45, p.52, respectiv p.181.

² *Russo-Turkish wars* in **Encyclopedia Britannica**, 2002, the electronic edition

³ Academia Română, **Istoria Românilor**, vol. VI, **România între Europa clasică și Europa luminilor (1711-1821)**, Editura Enciclopedică, București, 2002, p.559. Citat din *Ultimatumul țăranilor adresat nobilimii în răscoala lui Horea*.

1791	the petition for the <i>emperor Supplex Libellus Valachorum</i> (1791). Called by the Saxons <i>The Grievance of the Romanians</i> (<i>Jalba Românilor</i>), it demanded basic rights recognition for the Romanian and marked the beginning of modern romanian political affirmation of the Transylvanian intellectuals. The School Work continues until the second part of the 19th century, when a dispute with Titu Maiorescu and Junimea from Iasi (in Moldavia) is generated due to latinist exaggeration. Important parts of Romania are on the verge of being annexed by Austria after the Austro-Russo-Turkish 1787-1791 war. However, the Habsburg intentions fail in materialising due to the outbreak of the French Revolution. Moldova loses Bessarabia in 1812, annexed by Russia, after the Russo-Turkish war of 1806-1812 (Treaty of Bucharest). Russians reach the Danubian outfall. The basis of modern education in Romanian is laid by Gheorghe Asachi in Moldova (1813) and Gheorghe Lazar in Wallachia (1818). ⁴ . The Russian and Ottoman Empires together suppress the Revolution of Tudor Vladimirescu in 1821. Tudor's Movement represents the signal that proves the assumed organic intentions of the Romanian elite regarding the social imperatives and national issue. The Peace of Adrianople in 1829 (following the Russo-Turkish conflict of 1828-1829) states the release of the danubian outfall from the Turkish dominance. Its restoration to the Romanian Principalities is made under the principle of freedom of commerce, a moment in which The British interests set in. Another result of the Peace of Adrianople is the "Organic regulations" imposed by the Russian Empire (1831/1835), a mixture of modern prescriptions with other old feudal privileges.
1812	
1821	
1829	
1830	
1859	
1878	Moldavia and Wallachia are united under the name of <i>The United Principalities</i> , later on named <i>Romania</i> under the ruling of Alexandru Ioan Cuza. The Ottoman Empire was the suzerain power.
1881	Following the Russian-Romanian-Turkish war of 1877/78 Romania is recognized as an independent country by the Treaty of Berlin. Romania becomes monarchy under the rule of Charles the 1 st , who actually ruled the country since 1866.

Some of the historical fundamentals

The primordial stratum of Romanian collective identity was well established at the dawn of modernity (from the end of the 18th century). This is revealed in one of the first documented Romanian medieval writings with a clear stance: «... the Moldavians have the same language, the same customs and the same religion as the people in Wallachia ... except some minor aspects related to clothing. ... Their language was at the beginning the Roman language, as their ancestors were the Roman colonizers. ... [In Transylvania] are four different peoples: the Hungarians, the Szekely, the Sachsen and the Romanians ... The Romanians are convinced of originating from the Roman colonizers. The proof is that their language shares a lot with the Roman language and the many Roman coins found ...» (Nicolaus Olahus, *Hungaria sive de originibus gentis, regionis, situ, divisione, habitu atque opportunitatibus*,

⁴ Gheorghe Asachi deschide cursuri în limba română la „Academia Domnească” din Iași, iar Gheorghe Lazăr le inaugurează pe cele de la Sfântu Sava din București.

1536, in C.C. Giurescu, D.C. Giurescu, **Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi [The History of Romanians since the Earliest Times]**, Ed. Albatros, București, 1975, p.390]

Since the earliest political medieval Romanian writings, **collective identity, ethnicity and statehood were linked with Christendom**. At the same time, the local political discourse was fully aware of the general European civilization of which the Romanian state(s) was (were) a part as successors of the Roman people and as Christians. It is interesting to note that the Roman tradition was understood in ethnical and historical terms as a matter of pride and legitimacy of the state, whose aim, ever since the emergence of the Romanian states, was to *belong*, not to *conquer*: Wallachia, Moldavia and Transylvania had no political ambitions except their own survival as states.

The link between Christendom, statehood and *being European* was not merely determined by the „logic of discourse” – in our case by a paradigm of governance dominated by the Orthodox Church. **It was a fact related to the survival of the nationhood and of the European civilization**. That is, although the Romanian medieval writers and most of its rulers did not have the modern discourse of nationhood and the postmodern concept of the stateless, borderless links and interdependence, they were fully aware about the link between “the context” – “Europe” and their role within, thinking of their *locus* as an integrated entity – as a *Christian State pertaining to the European order*. For instance, Vlad the Impaler clearly stated that: «If our small country will perish, *God forbid*, neither you, Sir, will have a gain, since the damage will be for the whole of Christendom. » (Letter of Vlad the Impaler to Matei Corvin, the voievod of Transylvania, February 11, 1462, in Giurescu, 1975, pp.382-383).

The programmatic link between the civil society and politics was fully established by 1521 when Neagoe Basarab edited *The teachings of Neagoe Basarab to his son Theodosie* (“Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie”). Considered the masterpiece of the Romanian literature written in Slavonic, *The teachings* reveal in full the organic link between the faith, the institution of the Church, the State, the politics and the people:

“To Love our God from all our hearts”

In order to govern, you, as a leader “should profess the truth, should not acquire things and behave well with those who are serving you”

That means “to keep your mind clean through praying and humility.”

“We do not choose to live like in an army [giving orders to one another and moving from place to place and conquering], we live in a fortress, in peace.”

(Neagoe Basarab, **Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie**, ed. îngrijită de G. Mihăilă, Ed. Roza Vânturilor, București, 1996, pp. 245, 351, 365)

We should note that Machiavelli had edited his *Prince* a few years before, establishing the link between the people and the politics as a manipulable instrument of governing and legitimacy as pure calculus, legitimizing the need to *conquer*:

“Nothing is more important than *seeming* to have faith”

The most successful of the princes were those “who knew to how deceive the people’s mind”

“The need to conquer is a natural drive...”

“The people has no other need than to be dominated” (Machiavelli, **Principele**, Ed. Mondero, Bucuresti, 1998, pp.40, 63-64)

Machiavelli entrenched the Western politics in reason, more exactly in the reason of the *prince*. For Neagoe Basarab, politics was about serving the people, anchoring it in the *fear of God*.

Even if those two events are pretty far away from the 19th century, where the object of our study is located, they were to be mentioned in order to understand the *organic* Romanian paradigm of making politics. **The integrated paradigm of statehood (governance)-Church-people of Neagoe Basarab remained dominant til the *Phanariot regime* at the beginning of the 18th century, when Romanian society was forcefully enrolled in the periphery of the Ottoman Empire.**

Briefly on the first historical cleavage: the Phanariot regime. In the periphery of the Empire

Situated at the periphery of the emerging modern world-system in the sixteenth and seventeenth centuries, the three Romanian Principalities, Transylvania, Wallachia and Moldavia were surrounded and beleaguered by three powerful empires – the Ottoman, the Habsburg and the Tsarist ones. The Romanian lands had successfully resisted both Habsburg and Ottoman conquest until 1699, when Transylvania was subordinated to the Austrian emperor, thus worsening Wallachia's and Moldavia's military and political situations.

The emergence of the "Eastern question" constituted by the Ottoman Empire's beginning decline turned the Romanian lands into prey for the proximate powers, Austria and Russia. Both were interested in the commercial and strategic position offered by the Romanian lands, but neither was willing to share them, so the Romanian provinces ended up not belonging to any of them, nor to the Ottoman Empire. However, after the Porte succeeded in establishing the "Phanariot rule" in both Romanian provinces as of 1711, Wallachia's and Moldavia's boundaries were subjected to a series of redrawing of boundaries to the (territorial) benefit of Austria and Russia. The so-called "Phanariot century", lasting from 1711 until 1821, represented the period of fiercest Turkish exploitation of the Romanian Lands. During this time, Romanian boyars (members of the privileged class, *Rom.* "boieri") had been denied the right to elect their own ruler, and voivodes (native princes) of both Wallachia and Moldavia had been appointed by the Porte from among the Greeks of Phanar, a quarter of Constantinople – which earned them the name "Phanariots". Fiscal exploitation, the Sublime Porte's intervention in the Principalities' internal affairs and its monopoly over their foreign policy, the deterioration of the two countries' armies, and the drastic decline in the political autonomy of the Romanian provinces were the main characteristics of the Phanariot regime (see Giurescu 1972: 133f.).

„More than half of the Principalities incomes, most of the times, were taken over for the sole purpose of buying an extension to the throne. ... Nearly all population is driven into credit accounts [and far-gone to extortioniers with interest rates up to 300%]. ... The annual interest [of the usury] represents more than the budgetary incomes of both Romanian states at the beginning of the „Unification epoch”. (G. Zane, **Studii**, Editura Eminescu, București, 1980, p.45, p.52, p.181, respectively) They led to the formation of what Daniel Chirot has termed the "protocolonial system" (Chirot 1976: 10), a weakly developed colonial society whose economic surplus was produced by an unfree labor force and to a large extent siphoned off to an economically and politically dominant society.

According to Chirot, during the Phanariot century “Wallachia was becoming more detached from the Western economic sphere. Wallachia was becoming virtually an Ottoman colony, and it was Ottoman power – not Western – that was forcing changes strikingly analogous to those that were occurring in the more northerly parts of Europe at that time” (Chirot 1976: 47). However, the already declining Ottoman Empire, much like Spain, but unlike England or Holland, behaved more like a traditional “world empire” than like the new “capitalist system”, in that it exploited its colonies to “finance luxuries, wars, and the maintenance of overextended imperial structures, but not in order to develop core economies” (Chirot 1976: 61). Consequently, this form of exploitation did not lead to the emergence of modern nation-states in the colonies, nor to the industrialization of the empires’ economies. Eventually, this caused both Spain and Turkey to lose their core status and become peripheral areas of the expanding capitalist world-system. The dissolution of the three empires Habsburg, Ottoman and Tsarist was, however, a long process, which covered about 200 years of Eastern European history, and did not automatically lead to the liberation of the nations living in that area (cf. Bădescu 2003 Sincronism.). As far as the Romanian Principalities were concerned, if the “Phanariot century” had meant a shift of their power and economic structure into the Ottoman sphere of influence, thereby turning Wallachia and Moldavia into the Ottoman Empire’s periphery, the nineteenth century, and particularly the period following 1821, meant their reintegration into the Western historical cycle.

Despite the fact that the Phanariot Regime was the hardest, the Romanian Principalities remained autonomous against the Sublime Porte. Wallachia and Moldavia remained under the regime of *tributal protection* (‘ahd ad-dhimma) and not *provinces of the Empire* (‘dar al-Islâm). Between 1711/1716 and 1774 the autonomy was solely under the Ottoman Empire and in the 1774-1821 interval, it was shared with the Russian Empire. (*Istoria Românilor* , vol VI, p.591)

The Struggle for Renaissance before 1821

Romanian Renaissance is less centered on reason and more on rediscovering collective identity. It is about regaining elementary rights: the right to be Romanian (in Transylvania) and social, political and economical rights (in all three of the Romanian states: Transylvania, Wallachia and Moldavia). **The Romanian movements were ideologically connected with those in Europe.** Once the problem of national identity were to be solved, **liberty meant at the same time reinventing the social space, redeeming it civil** – free people, with economic, social and political rights. The “Peasant Uprising ” of Horea, Closca and Crisan in 1784, for instance, was even 5 years ahead of the French Revolution in 1789 in claiming the disposal of the nobility rights and equality for all. The general background of the Romanian struggle for Renaissance was, at the same time, **a struggle for modernity**. There was no evidence of a superimposed ideology from abroad yet. The Romanian society had the power to discover by itself the “natural” imperatives of modernity: the right to national identity, to property, equality in front of the law, as fully stated at the end of 18th century by the Uprising of Horea . The problem with this more- than- secular movement was that the historical forces which put pressure over the national identity were much stronger than the local ones and the movement towards modernity was only partially successful. **Regaining the right to nationality was not a Romanian ideological, it was a sheer necessity towards normalizing the social space** and together with the newly claimed civil liberties **it defined modernity**.

The general context of the First Renaissance was given by the mounting pressure of the Hungarian domination over Transylvania and the one of the Phanariot regime in the other two of the Romanian Principalities – Moldavia and Wallachia. Most of the First Renaissance is located in Transylvania. Historically, this period ends with the 1821 Revolution of Tudor Vladimirescu, when the southern Principalities (Moldavia and Wallachia) free themselves from the Phanariot domination and the Turkish dependency begins to subside. **It should be noted that there is a dual drive fuelling those liberation movements: the peasants and the clerical body together with the intellectuals, many of them united with Rome around the Transylvanian School.**

The first to synthesize the modern urgencies for the Romanian society was Inochentie Micu, the *Greek-Catholic bishop* of Făgăraș, who supplicated the Hapsburg Court for almost forty years on behalf of the Romanians and their request to be recognized as an *equal nation* in its own right. The pinnacle of his efforts was his *Supplex Libellus* enacted in 1743 and addressed to the Hapsburg emperor – a document to become a manifesto for the following movements.

The main points of Inochentie Micu were the following:

- The Romanians are to be recognized as equals not *tolerated* alongside the Magyars, Szekely the and the Sachsen, i.e., “The Romanians should become a fully political nation” [in 1790, in the Parliament of Transylvania, of 417 seats, only one was occupied by a Romanian – Giurescu & Giurescu, 1975, p. 542];
- The right to receive education in equal terms with the other “three political nations”, since education is the main instrument for social and individual progress;
- The right to full access to military service and the administrative body for all Romanians, including the nobility;
- The right to education, free profession and private property, according to everyone’s abilities;
- Full access into the cities for the Romanians;
- Equal treatment for the Romanian peasants.

(Academia Română [The Romanian Academy], **Istoria Românilor [History of Romanians]**, vol VI, coordonatori dr. Paul Cernovodeanu, dr. Nicolae Edroiu, Ed. Enciclopedică, București, 2002, p.534)

Vexed by the bishop’s requests, Vienna exiles him to Rome in 1744.

Herein lies an important observation that we have to make on the “limits of modernity” concerning almost all liberation movements of Romanians in Transylvania: these movements were somehow looking to Vienna for support, thinking of the emperor as being a “good ruler”, no matter how advanced, i.e. potentially antimonarchic were their social, political and economic requests. Untill the formation of the Great Romania – which ended the Renaissance process in 1918 – there were some proeminent voices in Transylvania advocating for national liberation and social modernization *within* the framework of the Austrian Empire as a federation (one of the first federalist doctrine to be “invented” by A.C. Popovici in 1893). The most important priority was the cessation of Hungarian domination. This served very well the Hapsburgs. There was no real support from the Emperor for the Romanian ideals and no real gain to be derived from it. They were increasingly oppressed, untill the final dissolution of the Austro-Hungarian Empire in 1918. Why has the Monarchy chosen “to work” with the Hungarian minority in order to oppress half of the Empire and why have the Hapsburgs chosen to “modernize” the Empire making the dualist agreement (1867) that directly violated the rights of most of its citizens? These are subsequent questions to be addressed by further researches on the role of political and cultural ideas.

A second *Supplex*, *Supplex Libellus Valachorum* was issued in 1791 by the Transylvanian School, **addressing the same national and social problems again:**

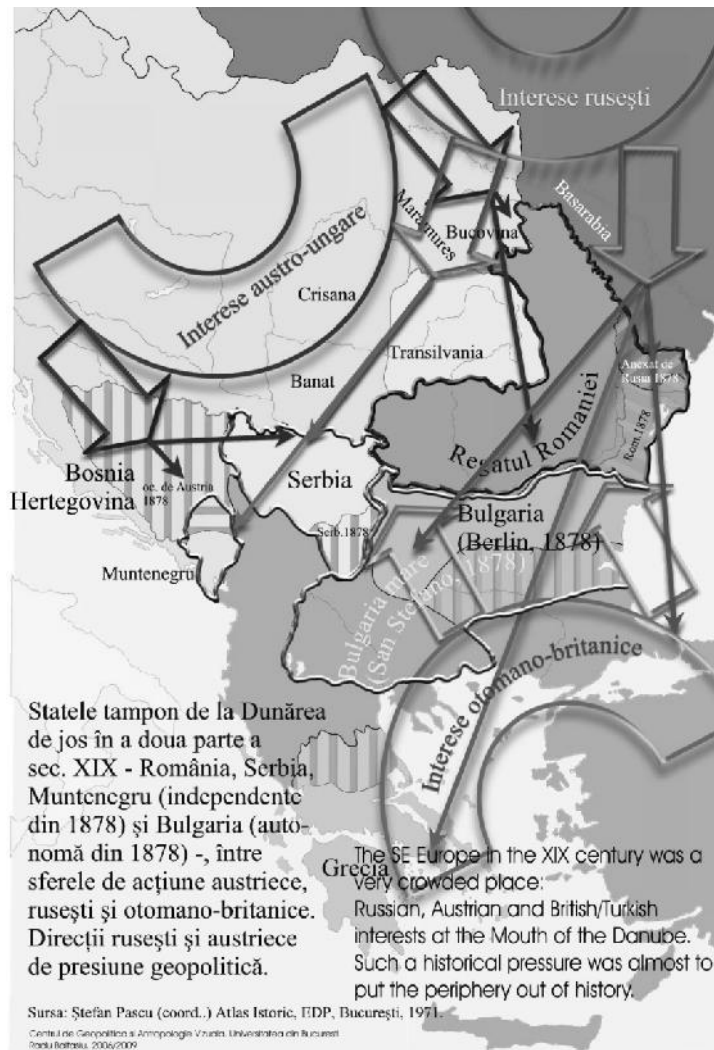
The Transylvanian School summarized in the *Supplex* its political program as follows: 1.[There is] to be revoked and removed publicly as undignified and unjust, any spiteful denominations to Romanians as tolerated, admitted, uncouned among the privileged nations [Stări], and the Romanian nation is to be reconsidered reborn and with all the civil and religious rights.... 4. In the Diet, in the counties and in the seats, districts and cities, the Romanian nation is to be represented in proportion to her number, and so proceed to the appointment and advancement in the new job ... 5. The administrative units which have Romanian majorities is to have Romanian denominations ... [The Monarchy and the Diet] shall declare all the inhabitants of the Principality of Transylvania equals, irrespective to their national or religious membership, according to their own condition and capacities[only], regarding their liberties and benefices and to bear the same duties.»

This time, the Transylvanian School added another principle to its argument: “Romanians were the first to be Christianized [on the Romanian soil]”. The intellectual strata fought for social rights using religious arguments. **The religious argument was not to be separated from the Romanian Renaissance until the 1848 Revolution.**

(*Istoria Românilor [History of Romanians]*, vol VI, 2002, pp.570, 575)

The second Renaissance owes much of its discourse to the programme of the Transylvanian School. The shape of the civil society, as well as the political conscience of the political class after 1821/1848 were to be very influenced by this paradigm.

On the Constitutive Dimensions of Modernity. The 19th century

The second historical cleavage: from the periphery of the Ottoman Empire to the periphery of the world system

The general logic of the new system (of the new modernity)

1821 was the year of a revolutionary national and social movement in Moldavia and Wallachia against the Ottoman Empire's domination in the two principalities. It mainly sought the re-establishment of native reigns and the natives' exclusive right to hold public office. The modernizing process was also directed towards reforming the institution of the Church, dominated by foreign interests: «Regarding the beasts which are eating us alive, our political and religious leaders, for how long should we endure them? For how long should we be their servants?» (*The Pades Manifesto* given in April 1821, cited in Giurescu&Giurescu, 1975, p.555). It is interesting that some of the Romanian Orthodox officials gave Tudor Vladimirescu the agreement to fulfill his general modernizing goals. This was the starting point of rationalizing and modernizing the relationship between the state and society, fully accomplished 40 years later through *the Law of secularizing the Monasteries' holdings* in 1863 made by the modern state of Romania. Although eventually repressed by the Turkish army, its aims not to be fully achieved at that time, the 1821 Revolution led by the Romanian boyar Tudor Vladimirescu marked the end of Ottoman domination and thus the shift to a

neocolonial model – a strongly developed colonial society more akin to the one engendered by classical colonialism in other parts of the world-system's periphery – that is, to an indirectly controlled state in which there was no single metropolis but rather a consortium of overseers. Further, the proximate great powers, Austria, Russia, and Turkey, were not exactly the most advanced industrial powers in Europe. They had relatively little need for an added agrarian province to serve as an extra supplier of primary products and as a market for their own industrial goods.

It was Western Europe that was the more logical metropole for colonial Wallachia, and Wallachia developed in the nineteenth century as a colonial outpost of the more advanced Western economies" (Chirot 1976: 89).

Chirot's conceptualization of these developments as a shift from a protocolonial to a neocolonial system has been captured in Romanian sociology by Ilie Bădescu's enlightening phrase "the shift of peripheral axis" (Bădescu, forthcoming). Consequently, according to Bădescu, in the nineteenth century the Romanian lands moved over from the periphery of the Empire to the periphery of the Western metropolis, thereby experiencing not emancipation, but rather a new form of dependency. It is in this context that the use of the term "neocolonial" needs to be further specified.

In this context, the term "neocolonialism" helps to highlight an instance of peripheralization in nineteenth century Eastern Europe, which took place in the absence of colonial administration, but which had as a result the creation of "a blatantly colonial society" (Chirot 1976: 162) nevertheless. ... The economic peripheralization in Romania and the cultural reaction on the part of the Romanian intellectuals that this colonial situation stimulated must therefore be understood against this background.

The history of the new peripheralization starts with the signing of the Russian-Turkish Peace Treaty at Adrianople in September 1829 which warranted the abolishment of Turkish monopoly on Romanian trade and allowed Romanian vessels use of the Danube harbors for trade, at the same time restricting Turkey's right to interfere in Romanian internal affairs (cf. Giurescu 1972: 158). Although still under Turkish suzerainty and Russian occupation, Wallachia and Moldavia's newly gained right to free export meant that the wheat surpluses were no longer destined for the Ottoman Empire, but could be increasingly directed toward the Western markets, thus allowing for the purchase of previously unaffordable Western goods. This opening toward the West and increasing restriction of the Ottoman economic domination represents the culmination of a development already begun in 1774 by the Treaty of Kuchuk-Kainarji, when Russia first gained access to the seas and harbors of the Ottoman Empire and the latter's commercial privilege over Wallachia and Moldavia's trade extended to Russia as well.

If the 1821 uprising could be regarded as a very distant echo of the 1789 French Revolution⁵ in the backward Romanian Principalities (Eliade 2000: 313) among a population only vaguely aware of its alternatives, by 1848 the process of consciousness-raising had been completed. At this point, it had become imperative to see Romanian development as a national development, impossible to achieve before the end of foreign domination in *all* three provinces.

52 The Constitution which the petty Moldavian nobility, led by Ioniță Tăutu, presented to the Ottoman Porte in 1822 contained a series of measures highly reminiscent of the 1789 French Declaration of the Rights of Man and of the Citizen, like constitutional ruling, equality before the law, full observance of property rights, freedom of speech, trade freedom, personal liberty. Russia and Turkey did not accept it precisely because of the very modern character of its provisions.

The main aim of the 1848 Romanian revolution therefore was that of uniting the Romanian principalities. Other issues, such as emancipation and allotment of the serfs by indemnification, abolition of the boyars' privileges and of the Organic Regulation, equality of civic and political rights, freedom of speech and of the press, and the creation of a national army, were also addressed. Some of them were put into practice by the decrees issued during the short rule of the revolutionary government in Wallachia (June 14th to September 28th). Yet the movement was stifled that same year by Russian and Turkish intervention, resulting in the restoring of the old regime of the Organic Regulations in both Wallachia and Moldavia, whose princes were to be appointed by the Sultan for seven years. Transylvania obtained removal of the Hungarian administration and recognition of its status as independent state body within the Austrian monarchy, but, with the defeat of the Hungarian revolution against the Habsburgs in 1849, became an imperial province directly subordinated to the Court in Vienna (Giurescu 1972: 173).

A new international status of the Romanian lands would not be established until the end of the Crimean War (1853-1856) between Russia on the one hand, and Great Britain, France, the Kingdom of Sardinia and the Ottoman Empire, on the other. Once again, the Romanian Principalities occupied a strategic position because of their access to the Black Sea and the mouth of Danube. If the Ottoman Empire, long in control of these strategic targets, had irretrievably become "the sick man of Europe", its possessions were at least as interesting for the Tsarist Empire as they were for the expansion of Western capital, always in search of new markets.

After Russia's defeat, Wallachia and Moldavia were removed from under the Russian protectorate and placed under the guarantee of the European powers. The latter also secured total control of the Danube Delta by forcing Russia to return southern Bessarabia to Moldavia. Caught between the need of uniting their territories the better to protect them, the proximate powers' attempts to incorporate them, and their position as "buffer state" (H.H. Stahl) warranting to one empire the security of its frontiers against another empire's attacks, Wallachia and Moldavia enjoyed a love-hate relationship with Western Europe which gained them their relative autonomy as a result of the Treaty of Paris (signed at the end of the Crimean War). The European powers' decision in this respect, rather than a generous act, only mirrored the many political and economic interests linked to the fate of the Romanian principalities.

Two main actors of the new peripheral modernity: the intermediate class and dependent thinking

It was not the middle class who brought to bear the onset of capitalism in Romania, but the middlemen, the *intermediate class*, highly specialized in moving the economic values from the periphery to the core of the world system. What had been lacking in the beginning of the nineteenth century, and was still absent after 1848, was a local Romanian middle class, whose formation was being stunted by the presence of foreigners in key positions. The ruling liberals of the 19th century strongly believed that the only way to modernize Romania was to fully import the Western superstructures and to place them over the local realities no matter the cost. This development from *top to bottom* was to become the "development by imitation" theorized by Eugen Lovinescu in the first half of the 20th century and criticized by the Junimea School at the time of its application as *a form without substance*. The problem was that trying to superimpose foreign forms over the local realities generated a wholly new reality with huge social costs which conservatives in the 19th century named the

semibarbarian society. Deconstructing the traditional realities by this top to bottom approach generated a long lasting conflict with severe consequences known in the epoch as the conflict between the *Legal Country* and the *Real Country*, i.e. between the rulers and the ruled. The main beneficiaries of this cleavage and important vectors of it were the intermediate class of the core interests in the periphery of the world system. The interesting fact is that when theoretizing on this matter, almost half a century later, Lovinescu Lovinescu, Eugen, **Istoria civilizației române moderne** [*The History of Contemporary Romanian Literature*, 1924-1925) was still convinced that the huge costs were “natural”, given the “primitivism” of the traditional society to be civilized. His paradigm of local development by imitation of the center of the world system is still active today under the name of “Europeanization” of the postcommunist society. In terms of the world system theory, the synchronization approach is related to the dependent form of thinking in the periphery.

Lovinescu stated that:

“Delayed as we were in our spiritual, economic and political structure, still medieval in the midst of contemporary history, our contribution to the organism of European life, i.e., interdependency, was out of the question, as is today the ‘determination’ in the sense of an imposition of differentiated and even inferior forms of social life, according to the narrow interest of advanced peoples [...]; but both ‘determination’ and ‘interdependency’, that is, both moments in the formation of modern Romanian civilization, dominated by a single spirit, can be subsumed under one law: the law of the *synchronism of modern life*, which operates in a leveling, not a differentiatory manner” (Lovinescu 1972: 394).

Theoretically, Lovinescu substantiated his approach on the basis of a modified version of the “laws of social imitation” by French sociologist Gabriel Tarde (Tarde 1895). Yet while Tarde had defined imitation as a manifestation of the universal law of repetition of social behaviors and had restricted it to mental individual interaction, Lovinescu extrapolated from it the essential element in the formation of social institutions and the main mechanism of the “contemporaneity of our material and moral life” (Lovinescu 1972: 404).

According to Lovinescu’s law of synchronism/contemporaneity, European societies assumed the configuration determined by the “spirit of our age” (the equivalent of Tacitus’ *saeculum*, or of the more common *Zeitgeist*) to the extent that they adopted its characteristic structures by means of imitation. Consequently, in the modern age, characterized by leveling, generalizing tendencies additionally enhanced by the impact of the means of communication facilitating the diffusion of imitation, synchronism ensured that “the direction of peoples’ development [...] is the same” (Lovinescu 1972: 397).

The history of modern Romanian civilization therefore exemplified, in Lovinescu’s view, the evolutionary course of every other European society. His account of this “natural” development translates as a reinterpretation of Romania’s modern history along the lines of his own law of synchronism achieved by imitation: In the nineteenth century, Romania had been included in the larger network of cultural and economic interdependency of contemporary life through the large numbers of Romanian youths pursuing their studies in Paris on the one hand, and through the 1829 Treaty of Adrianople on the other. The 1848 revolution, an instance of “imitative contagion” (Lovinescu 1972: 478) similar to most 1848 European revolutionary movements, had thus been the result of Romania’s exposure to the ideology underlying the French revolution of 1789. While the former’s character had of necessity been purely ideological – in the absence of a middle class to which the proclaimed social desiderata could correspond – it imprinted a revolutionary course to the entire subsequent development of Romanian society: “meagre in its immediate results [...], the

revolutionary movement produced a current of opinion which could no longer be overlooked [...]. Through revolution, our life axis shifted from the East to the West” (Lovinescu 1972: 228). From then on, the agent of change acting as “the necessary instrument of synchronism” (Lovinescu 1972: 387) by promoting the liberal ideology of the French Revolution would be the National Liberal Party, whose growth Lovinescu, viewed as a historical series paralleling the process of state formation.. In this case, Lovinescu adapted Tarde’s theory to the extent of turning it upside down, since, in the French sociologist’s model, imitation proceeded *ab interioribus ad exteriora*, i.e., the imitation of mental processes triggering specific social behavior preceded the imitation of the social behavior as such. Transferred to the level of macrosociological analysis after this reversal of sequence, the passage from simulation to stimulation (cf. Lovinescu 1972: 296), the equivalent of an evolution from forms to substance, was considered “the young civilizations’ only possibility of development”, while the “traditionalism” associated with the Romanian critical culture and the organic evolution it postulated was “a sociological impossibility: [...] it was precisely the lack of a strong tradition, coupled with the lack of an organized authority, that enabled such a sudden transformation of our civilization in a revolutionary sense” (Lovinescu 1972: 480).

It becomes increasingly clear that this ideological and political conflict had deeper epistemological roots – that is, it reproduced *within Romania* the very process of subalternization of knowledge through the imposition of global designs in reaction to which the critical culture had arisen in the first place.

Accordingly, liberal policy in Romania was a form without substance not simply because the country lacked the economic foundation capable of reflecting its institutional superstructure, but chiefly because the very basis of Western liberalism, the aforementioned “middle class that produces something”, fulfilled the opposite function in Romanian society, where it produced nothing, thus becoming a form of pseudo-liberalism and promoting an *underdevelopment policy*.

The so-called *intermediate class* is a minority playing a crucial role in the pursuit of the core’s economic interests. It is made up of two overlapping categories, *the landowners*, whose main function is the extraction of surplus from the peasants, and *the town merchants and administrators*, acting both in support of the core’s interests and of their own. Considering the centuries-old tradition that made it essential for a noble to supplement his income by getting appointed to a court or local administrative position (cf. Chirot 1976: 85), the administrative elite itself is either made up of or controlled by the landowning segment of the intermediate class. Both the landowners and the town merchants and administrators become “acculturated to the dominant ways of the metropole” (Chirot 1976: 58), and adopt its speech patterns, ways of dress and religious attitudes. Very much unlike the Western societies, where the bourgeoisie had developed in opposition to the old landed aristocracy, in neocolonial societies and therefore in Romania as well, the former was included in the latter.

Va urma

Contribuția experților rromi la rezolvarea problemelor rromi

Janina MICU

1. Proiectele pentru rromi realizate în domeniul dezvoltării locale

În domeniul dezvoltării comunitare sunt prezentate realizările unor proiecte care au avut un impact pozitiv în comunitățile de rromi din România.

Experții rromi provin atât din sectorul guvernamental, cât și din cel neguvernamental, însă important de precizat este faptul că cei mai mulți rromi au devenit experți în domeniul în care au activat, adică în sectorul neguvernamental. Aceștia au fost recomandați instituției guvernamentale care se ocupă de efectuarea politicilor publice pentru rromi, respectiv Agenția Națională pentru Romi din cadrul Guvernului Român.

Acești intelectuali incluși în cercetare provin din cele mai importante organizații neguvernamentale, respectiv: Agenția de Dezvoltare Comunitară Împreună, Centrul Romilor de Intervenție Socială și de Studii (Romani Criss), Centrul de Resurse pentru Comunitățile de Romi (CRCR) și Alianța Civică a Romilor din România (ACRR). Menționez că sunt și alte organizații importante, care nu sunt amintite în acest context pentru că nu am identificat date pentru a fi incluse în această cercetare.

În domeniul dezvoltării comunitare este foarte renumită Agenția de Dezvoltare Comunitară Împreună, care a realizat împreună cu membrii acesteia coordonarea a 18 proiecte. Aceste proiecte au fost intitulate astfel: "PDL Împreună" Plan de Dezvoltare Locală; Centru Comunitar Vâlcele din județul Covasna; Centrul Educațional Poiana Varbilau; Centrul Profesional pentru Integrarea Tinerilor Abandonați; Construcție Centru Comunitar în Nusfalău – Sălaj; Cooperare, colaborare: o măsură de egalizare a șanselor

minorităților în localitatea Nușfalău din Județul Sălaj; Dezvoltare comunitară în satul Traianu din județul Ialomița; Dezvoltare locală a comunității romilor din Găgești din județul Vrancea; Introducerea curentului electric, emiterea cărților și actelor de identitate la Nusfalău; Proiectul “Mai mult decât pământ”; Plan de dezvoltare locală a comunităților de romi din Județul Galați; Plan de dezvoltare locală a comunităților de romi din Județul Prahova; Plan de dezvoltare locală a comunităților de romi din Localitatea Calafat; Planul Național de Acțiune pentru Dezvoltarea Locală a comunităților de romi; Program de dezvoltare locală în Republica Moldova; Raport privind accesul romilor la serviciile sociale – studii de caz; Schimb de experiențe între Agenția Împreună și Organizația Femeilor Juvlea Romani - Republica Moldova; Un mediu mai bun și mai sănătos¹.

În cadrul organizației Centrul de Resurse pentru Comunitățile de romi avem desfășurate următoarele proiecte pentru domeniul dezvoltării locale²: programe pentru formare facilitatori comunitari, instructori romi – agenți ai dezvoltării comunităților rurale interetnice, programul de formare de facilitatori comunitari, formatori romi pentru ONG-urile romilor și societatea civilă, precum și dezvoltarea locală a comunităților de romi din Bontida.

În domeniul dezvoltării locale avem în cadrul Fundației Ruhama următoarele proiecte³: construirea și reabilitarea caselor în comunitatea de romi din satul Telechiu, acțiuni locale pentru îmbunătățirea relației dintre cetățenii romi și autoritățile locale din Județul Bihor, Dezvoltare comunitară rurală în macroregiunea Sânmartin - Hidișelu de Sus și Centrul Comunitar de Informare și Consiliere Tincă.

În concluzie, pentru domeniul drepturile omului sunt prezentate rezultatele realizate de experții romi care au participat la organizarea conferințelor, întocmirea actelor de identitate, realizarea primei agenții de monitorizare a presei și redactarea unor documente cu privire la nediscriminarea romilor.

Proiectele realizate în domeniul discriminării ale organizației Romani Criss au fost intitulate: Viziunea strategică pentru combaterea discriminării împotriva romilor, Capacitarea a 6 organizații de romi din plan local în vederea combaterii rasismului și discriminării romilor, Măsurarea impactului discriminării romilor în domeniul locuirii,

¹ <http://www.agentiaimpreuna.ro/>

² <http://www.romacenter.ro/>

³ <http://www.ruhama.ro/>

Pași spre Toleranță și proiectul Romii și mass-media: instruire în domeniul promovării și respectării drepturilor omului, Prevenirea conflictelor inter-etnice între comunitățile de rromi și populația majoritară, Asistență legală pentru rromi, victime ale conflictelor de grup.

De asemenea, trebuie precizat faptul că au existat proiecte privind: Lupta împotriva rasismului și discriminării, Centrul de Informare și Resurse Juridice, Șanse egale pentru copiii rromi din România fără acte de identitate, monitorizarea cazurilor de încălcare a drepturilor omului, metodologie de monitorizare a încălcării drepturilor omului în domeniul locuințelor, rețea de monitorizare pentru combaterea discriminării față de rromi, monitorizarea cazurilor de discriminare față de rromi și aplicarea prevederilor Ordonanței de Guvern 137/2000 privind eliminarea tuturor formelor de discriminare, Roma News - Centrul Romilor de Comunicare și Relație cu Mass media, Romii și Convenția Cadru pentru Protecția Minorităților Naționale, Drepturile Romilor și Accesul la Justiție în Europa, Oportunități egale pentru rromii din Piatra Neamț, monitorizarea cazurilor de încălcare a drepturilor omului - Newsletter, Bază de Date, Pagina de web, Faza I și II, Influențarea politicilor de combatere a discriminării față de rromi și implementarea legislației anti-discriminare în România și promovarea cooperării și a lucrului în rețea privind dependența de droguri în comunitatea de romi.

În cadrul organizației Centrul de Resurse pentru Comunitățile de Romi au existat următoarele proiecte și programe în domeniul discriminării: Campania socială: „Chiar diferiți – Același Sânge!, Cum să-ți cunoști drepturile și să lupți pentru ele” desfășurată în perioada anului 2005. În perioada anilor 2001-2004 s-au realizat următoarele: monitorizarea cazurilor de încălcare a drepturilor omului, prevenirea și rezolvarea conflictelor interetnice și „Apără-ți drepturile”.

În cadrul organizației intitulată: Centrul Rromilor Amare Rromentza s-a realizat proiectul intitulat: Împreună: Tineri pentru tineri împotriva rasismului – Școala antirasistă itinerantă pentru adolescenți.

2. Proiectele pentru rromi în domeniul sanitar

Cea mai mare realizare în acest domeniu o reprezintă formarea unui număr de 520 de mediatore rome, care sunt plătite, în prezent, de Autoritățile de Sănătate Publică din cadrul Ministerului Sănătății, proiectul fiind implementat de Romani Criss, care a mai desfășurat și alte proiecte în domeniul sănătății, precum: îmbunătățirea controlului tuberculozei la grupurile populaționale cu risc ridicat, Sprijin pentru îmbunătățirea sistemului de mediere sanitară din România, Educația sanitară pentru romi din comunitățile dezavantajate.

Pentru formarea mediatorilor sanitar, organizația Romani Criss a obținut finanțarea următoarelor proiecte: pregătirea mediatorilor romi, traning național pentru mediorii sanitar, pregătirea permanentă a mediatorilor romi, suportul sanitar de reinserție profesională și promovare la dialog, invitație la inovație în domeniul sănătății romilor.

Important este de amintit că și alte organizații au obținut finanțări pentru sănătate, așa cum este și cazul Fundației Ruhama care a realizat dezvoltarea furnizorilor de servicii sociale și medicale din rândul ONG-urilor din județul Bihor.

3. Proiectele pentru rromi în domeniul culturii

Concluziile în domeniul culturii sunt strâns legate de organizarea unor evenimente importante destinate minorității rrome. Acestea sunt realizate în fiecare an, astfel: Celebrarea Dezrobirii Romilor, desfășurată în data de 20 februarie și Celebrarea Zilei Internaționale a Romilor, organizată în data de 8 aprilie.

În acest domeniu s-au mai realizat câteva evenimente culturale, cum ar fi: expoziții fotografice realizate în comunitățile romilor, mese rotunde despre realizările organizațiilor și concerte de muzică lăutărească. Însă trebuie reținut faptul că sunt desfășurate prea puține evenimente, iar cercetările despre această etnie în domeniul culturii lipsesc cu desăvârșire.

În cadrul organizației Romani Criss s-au desfășurat următoarele proiecte culturale: Combaterea prejudecăților față de romi/schimbarea imaginii asupra culturii și tradițiilor acestora – Roma Style, Culoare și diversitate și Pașii spre toleranță prin promovarea culturii rromilor.

În cadrul organizației Centrul Rromilor Amare Rromentza s-a desfășurat proiectul: Punte Europeană pentru Minoritățile Europene, în care rromi au reprezentat unul dintre grupurile țintă ale proiectului implementat.

Din ce am observat, acest capitol este foarte deficitar și din punct de vedere al proiectelor care au obținut finanțarea, dar și prin prisma persoanelor experte de etnie rromă care evită în mod conștient abordarea acestor teme culturale, care sunt atât de necesare pentru această minoritate etnică. Sunt experți rromi care au lucrat și în Ministerul Culturii și Cultelor și în Direcția de Relații Interetnice din cadrul Guvernului și pot aborda cu profesionalism aceste tematici culturale care pot aduce o contribuție semnificativă, de cunoaștere a identității rrome, atât pe plan național, cât și internațional.

4. Proiectele pentru rromi în domeniul de ocupare și formare profesională

În domeniul de ocupare și formare profesională au existat numeroase proiecte pentru rromi, în care s-au format atât specialiști în diferite domenii, cât și experți rromi, iar acest lucru s-a întâmplat în cadrul instituțiilor neguvernamentale, ulterior inițiativele proiectelor au fost preluate și de stat.

În cadrul organizației Centrul de Resurse pentru Comunitățile de Romi (CRCR), s-au desfășurat următoarele proiecte în domeniul ocupării și formării profesionale: proiecte generatoare de venituri pentru Ong-urile interetnice din mediul rural – un pas spre mai bine, dezvoltarea profesională pentru cadre didactice rrome, servicii sociale acreditate de ocupare a forței de muncă în comunitățile de rromi, dezvoltare profesională pentru experții locali pe problemele romilor și pentru consilierii locali rromi realizate în anul 2005.

În organizația CRCR, în perioada anilor 2001-2004, s-au realizat următoarele proiecte: pregătirea tinerilor jurnaliști rromi pentru televiziunea locală, programul de pregătire complexă a tinerilor rromi 2003-2004, programul de pregătire a experților rromi și programul de asistență pentru repatriere și consiliere.

În cadrul organizației Romani Criss s-au realizat în domeniul ocupării următoarele proiecte: Pregătirea întreprinzătorilor rromi pentru activități generatoare de venit și Activități aducătoare de venit – București și Caracal.

În cadrul Fundației Ruhama s-au realizat în domeniul ocupării și formării profesionale următoarele proiecte: servicii de informare și consiliere profesională și mediere pentru persoanele de etnie romă din zona Tetchea, cursuri de instruire și formare profesională autorizate în următoarele domenii: îngrijitor copii, îngrijitor bătrâni, instruirea asistenților/referenților din cadrul Primăriilor Județului Bihor, agent imobiliar, agent vânzări, lucrător social, chelner, florar, secretar, operator calculator, scriere de proiecte, accesarea fondurilor structurale etc

În cadrul Fundației Ruhama s-au înregistrat următoarele rezultate pentru Departamentul de Formare Profesională și Servicii de Ocupare: furnizarea cursurilor de formare profesională a unui număr de 265 de persoane. Dintre acestea 180 de persoane au beneficiat de certificate de calificare și 85 de persoane au beneficiat de certificate de absolvire.

Fundația Ruhama a mai furnizat un număr de 14 cursuri, din care 9 au fost în domeniul de calificare, unul de perfecționare și 4 în domeniul de inițiere, iar persoanele participante la cursuri au fost atât din rândul instituțiilor publice, cât și din rândul organizațiilor neguvernamentale și a persoanelor fizice independente.

Departamentul de Formare Profesională și Servicii de Ocupare din cadrul Fundației Ruhama a oferit în anul 2006 servicii de informare, consiliere și mediere în vederea ocupării unui număr de 220 persoane, dintre care 49 de persoane au fost angajate.

Este important de reținut și faptul că au existat 36 de apariții în presă unde 25 dintre acestea au făcut referire la activitatea de formare profesională și 11 articole la activitatea de ocupare.

5. Proiecte pentru rromi realizate în domeniul educației

Concluziile pentru domeniul educației sunt prezentate foarte pe scurt, atât din partea instituției publice cât și din mediul neguvernamental. Avem astfel practicile pozitive din învățământul pentru rromi unde sunt prezentate următoarele proiecte educaționale din anul 1990–2008: alocarea de locuri distincte pentru copiii rromi la admiterea în licee, acordarea locurilor distincte tinerilor la admiterea în facultățile și colegiile universitare, predarea limbii și istoriei rromilor în școli și licee, predarea limbii romani la nivel universitar, instituirea posturilor de inspecți pentru școlarizarea rromilor în cadrul Inspectoratelor Școlare Județene, organizarea școlilor de vară de limba și istoria limbii rromilor, programe școlare și manuale școlare de limba și literatura rromani, de istoria și tradițiile rromilor.⁴

Prezentarea rezultatelor din cadrul MECT din anul 1990-2008 înregistrate în domeniul minorității rromice, sunt:

- un număr de elevi care și-au asumat identitatea romă: peste 260.000 (în 1990 erau 109.129),
- un număr de elevi rromi care studiază limba și/ sau istoria rromilor: 25.525 (3-4 ore / săptămână),
- numărul profesorilor de rromani și de istoria rromilor: 420 în 41 județe
- peste 600 de mediatori școlari rromi,
- 42 inspecți cu problemele educaționale ale rromilor,
- 60 metodiști cu școlarizarea și predarea curriculumului rrom în județe.

În cadrul organizației Romani Criss s-au desfășurat în domeniul educațional următoarele proiecte: Nevoia de calitate și egalitate în educație, Monitorizarea aplicării cadrului legislativ în materie de desegregare școlară, Educația sanitară pentru romii din comunitățile dezavantajate, Program școlar în localitatea Cotu, Educația copiilor rromi, Contribuția la dezvoltarea societății civile în România – Suport instituțional, Start bun

⁴ Material elaborat de consilierul Gheorghe Sarău din cadrul MECT în materialul intitulat: Școala fără discriminare, campanie organizată în colaborare cu Consiliul Național de Combatere a Discriminării.

pentru școală, Copiii rromi vor să învețe și Campanie națională de informare și sensibilizare a opiniei publice față de comunitățile de rromi din România.

În cadrul organizației Centrul de Resurse pentru Comunitățile de Romi au existat proiectele educaționale din anul 2005 intitulate: Formare de Formatori pentru activiștii rromi, Burse de studiu pentru elevii rromi din licee, Profesorii rromi – un factor de succes pentru educația elevilor rromi, Tinerii rromi promotori ai integrării europene, Educație civică prin limba rromani, Programul de sprijinire a publicațiilor cu specific rrom și Programul de pregătire complexă a tinerilor în anul 2003–2004. Proiectele pentru anii 2001–2004 au fost: Educație civică prin limba rromani și Programul Roma TV – Amari Emisiunea.

În cadrul organizației Centrul Rromilor Amare Rromentza au fost derulate următoarele proiecte educaționale: Grădinița bilingvă în comunitățile de rromi căldărari din Sărulești, Școala mobilă pentru copiii rromi, Educația bilingvă în comunitățile de rromi.

Proiectele care se află în desfășurare sunt: Dezvoltare instituțională și formare relevantă pentru educația copiilor rromi, Nevoia de calitate și egalitate în educație și Împreună: Tineri pentru Tineri împotriva rasismului – Școala antirasistă intinerantă pentru adolescenți.

În cadrul Fundației Ruhama s-au realizat proiecte în domeniul educațional proiecte în domeniul de planificare familială intitulate: “Alegerea mea” și “Se poate și altfel...”.

Primul proiect a fost realizat și implementat în județul Bihor cu scopul de a îmbunătăți accesul persoanelor defavorizate din comunitățile sărace la informarea despre metodele moderne de contracepție și la serviciile de planificare familială. Cel de-al doilea program, “Se poate și altfel”, a fost implementat în comuna Batar, județul Bihor, cu scopul de a diminua numărul nașterilor nedorite, a copiilor instituționalizați și numărul avorturilor prin promovarea planificării familiale și prin creșterea accesului la servicii de planificare familială a comunităților sărace și în comuna Batar, județul Bihor.

6. Proiectele pentru rromi în domeniul politic

Au existat și experți rromi cu experiență în domeniul politic, care au participat și au contribuit la toate activitățile desfășurate pentru campaniile electorale realizate de organizațiile rromilor, deși nu au candidat niciodată. Acestia au militat pentru existența unor rromi în partidele politice cu scopul de a aduce problematica romă pe agenda politică.

Unii rromi și-au adus contribuția în diferite proiecte politice cum ar fi: „Și votul tău contează”, în care s-a urmărit educația electorală a cetățenilor de etnie rromă în scopul exprimării corecte a votului, cu prilejul alegerilor locale și parlamentare din anul 2008.

În proiectele din cadrul Partidului Romilor Pro-Europa, precum și în Asociația Gipsz Eye din Iași s-au implicat intelectualii rromi pentru a identifica problemele rromilor, creșterea gradului de participare la votul politic unde au avut ca responsabilități pregătirea documentelor și efectuarea sondajelor de opinie publică din rândul rromilor.

Proiectul intitulat Ferestre deschise spre Uniunea Europeană a contribuit la informarea populației și mai ales a autorităților publice locale despre activitățile derulate de instituțiile europene, precum și despre importanța aderării României la U.E.

Ca o concluzie, experții rromi din mediul neguvernamental pot contribui mai mult la rezolvarea problemelor și pot accesa mai multe fonduri europene dacă vor învăța să colaboreze, dacă se vor respecta mai mult unul pe celălalt (pentru că, fiind vorba despre mai mulți experți, sunt și mai multe puncte de vedere) și dacă vor lăsa interesul personal în favoarea celor dezavantajați social.

Dreptul natural clasic și cel modern: de la virtute și datorie la hedonism. Schițare a problematicii drepturilor omului. (partea I)

Mihail UNGHEANU

One of the main characteristic of modernity is the substitution of the classical natural right with the modern natural right, as Leo Strauss puts it. The main differences of the way of thinking the natural law pertains to the way the human being and its relationship with the nature and fellow humans is conceived. The modern natural right denies that there is such a thing as a purpose of man or that nature has purposes and substitutes rights for duties. It also bypasses the idea of virtue. Man has inalienable rights but no duties. The basis of such a right is hedonistic and tries to ground the existence of society and state in the will of the people and in an alleged social contract. The existence of society and state is only a means to realize selfish and hedonistic ends, there being no hierarchy between the different desires or a qualitative difference between them as it was in the classical natural right.

Este necesară o înțelegere a concepției despre om și despre ființă care iese la iveală în această istorie a doctrinei drepturilor omului și a dreptului natural modern, fiind necesar de înțeles și faptul că s-a produs o răstălmăcire a ideii de drept și de lege naturală, așa cum de exemplu afirmă mult hulitului Leo Strauss¹. De asemenea, trebuie ținut seama și de rădăcinile mai adânci și mai puțin discernabile ale acestei concepții, care pot produce rezultate diferite decât o afirmare a drepturilor omului, cum ar fi exaltarea voinței și supraomului nietzschean. Drepturile omului au fost considerate a fi evidente de la sine², dar a trebuit să fie făcută o revoluție sângeroasă și o declarație pentru a fi recunoscute și impuse. *Declarația drepturilor omului și cetățeanului* din 27 august 1789 este clară și definește aceste drepturi fără nici o referire la rege, biserică sau nobilitate și le declară sacre, naturale și inalienabile. Alături de această schimbare majoră, apare o altă: suveranitatea este atribuită națiunii, astfel

¹ Leo Strauss, *Natural Right and History*, Chicago, Illinois, 1957.

² „We hold these truths to be self-evident, that all men are created equal, that they are endowed by their Creator with certain inalienable Rights, that among these are Life, Liberty and the pursuit of Happiness.”, *Declarația de independență a Statelor Unite*, 1776 în Lynn Hunt, *Inventing Human Rights. A History*, Norton and Company, New York-London, 2007, 15.

deschizându-se teoretic calea către ascensiunea socială celor talentați și merituosi, prin proclamarea egalității tuturor în fața legii³. Orice privilegiu bazat pe naștere era – teoretic – eliminat, iar aceste drepturi erau proclamate ca fiind universale. Totuși trebuie remarcat că, deși se face referire la orice om, la faptul că aceste drepturi sunt valabile pentru oricine din orice națiune, de-abia s-a reușit cu chiu cu vai ca ele să fie aplicate și sclavilor sau oamenilor de culoare. În 1790 s-a dat un decret prin care coloniile franceze nu intrau sub raza de acțiune a *Constituției* și care prin urmare nu intrau sub jurisdicția pretinselor drepturi universale și naturale⁴. Proclamarea drepturilor omului a declanșat polemici puternice, cel mai cunoscut adversar al lor fiind Edmund Burke cu a sa *Reflections on the Revolution in France* (1790)⁵. Dar, așa cum am precizat, universalitatea proclamată a drepturilor omului nu se aplica și nu permitea participarea la viața politică femeilor, copiilor, bolnavilor mintali, străinilor etc. Restricții existau și în privința celor lipsiți de proprietate, a unor minorități religioase, iar *Declarația Drepturilor Omului și Cetățeanului* nu a prevenit și oprit teroarea declanșată de către cei ce o redactaseră. Disputele generate, ca și restricțiile referitoare la drepturile omului, pun sub semnul întrebării pretinsa lor universalitate, iar faptul că așa zisa lor evidență a fost afirmată explicit, duce inevitabil la întrebarea: dacă ele sunt așa de evidente, atunci de ce nu sunt peste tot recunoscute? Acestei pretinse evidențe a drepturilor omului se adaugă și dogma formulată de către *Declarația Drepturilor Omului și Cetățeanului*, conform căreia ignorarea, neglijarea sau încălcarea acestor drepturi sunt singura cauza a nenorocirilor publice sau a corupției guvernamentale⁶.

Una din funcțiile acordate drepturilor omului este protecția individului în fața altor indivizi și mai ales a guvernării, de violență arbitrară și neglijare; teroarea dezlănțuită de revoluția franceză însă ar trebui să indice însă natura acestei concepții și faptul că nu oferă protecție împotriva violenței arbitrare. Așadar o funcție negativă mai înainte de toate⁷. Omul are nevoie de protecție, pentru că, spre deosebire de alte animale, este mai fragil și are nevoie de protecție mai ales față de amenințările pe care le reprezintă semenii săi, protecție care nu poate fi niciodată absolută și de aceea s-a presupus, începând din modernitatea timpurie, că pe lângă înzestrările psiho-fiziologice naturale, omul e dotat cu niște chestii invizibile, numite „drepturi”, pe care însă nu le-a văzut nimeni niciodată. Se presupune că aceste drepturi sunt o pavăză morală în fața agresiunii altor oameni și față de guverne. Totuși, aceste drepturi,

³ Ibidem, 16.

⁴ Ibidem, 162.

⁵ Ibidem, 17; Edmund Burke, *Reflecții asupra revoluției din Franța*, tr. Mihaela Czobor-Lupp, Nemira, 2000.

⁶ Hunt, op. cit., 19.

⁷ Kenneth Minogue, *The History of the Idea of Human Rights* în Walter Laquer/Barry Rubin (ed), *Human Rights Reader*, Penguin, 1979, 3.

concepția pe care o reprezintă, stârnesc nedumeriri și dificultăți, iar o aplicare a unor idei atât de abstracte poate avea consecințe distructive, așa cum s-a petrecut, chiar dacă un John Locke nu ar fi dorit asta⁸. Caracterul violent și totalitar al revoluției franceze, ba chiar fascist, după unii autori⁹, atestă acest lucru. De asemenea, ar trebui să sară în ochi că revoluția care a dorit să impună drepturile omului ca universale a declanșat una dintre cele mai brutale forme de represiune și teroare, pentru a face acest lucru, teroarea fiind considerată ca fiind un instrument al justiției împotriva celor ce nu erau de acord cu revoluția. Singurul scop al guvernării ar fi asigurarea drepturilor cetățenilor. Conform lui Kenneth Minogue, una din cauzele nelămuririlor care însoțesc ideea drepturilor omului este pricinuită de retorica pompoasă care însoțește declararea acestora, apoi afirmarea faptului că sunt niște adevăruri de la sine evidente (viața, libertatea, urmărirea fericirii) precum afirmă *Declarația de Independență a Statelor Unite de la 1776*¹⁰.

Universalizarea noțiunii de drept reprezintă o problemă și o modificare a sensului tradițional al noțiunii de drept. Aceasta era asociată cu ideea de status, de poziție în societate. Noțiune de drept desemna o serie sau un set de puteri care erau exercitate legitim de către o persoană care avea o anumită poziție specială în societate, așa cum orice are o funcție și deține drepturile/prerogativele ce îi revin în conformitate cu acea funcție. În Roma antică un tată avea o serie de puteri, de drepturi cunoscute sub numele de *patria potestas*. Așadar, un drept sau o serie de drepturi erau ceva ce delimita sau diferenția și ierarhiza persoanele. Sensul modern al dreptului se referă la un om universal, la un om în genere, luat ca individual. Sunt preluate idei filosofice și religioase pentru a pune baza unui concepții noi despre statut, din care să fie derivate toate celelalte statute și, ca să fie convingător, s-a folosit o soluție de sorginte medievală, derivându-le din natură. Natura desemna o presupusă ordine a universului, iar cunoașterea structurii acesteia presupunea că este accesibilă tuturor oamenilor. Pentru a da impresia că doctrina drepturilor nu este o retorică plină de dogmatism, s-a adăugat epitetul de „natural” pentru a indica sursa – teoretic verificabilă – originii lor, iar a le considera drepturi ale omului înseamnă a afirma o presupusă esențialitate a lor pentru viața acestuia. Drepturile omului, repetă și Maurice Cranston, sunt vehicule ca drepturi naturale, iar ceea ce înseamnă ele depinde de modul în care e înțeleasă legea naturală¹¹. Prin aceasta, drepturile naturale ies din categoria drepturilor pozitive, a drepturilor istorice care sunt conferite de o anumită organizare socială sau statală. Au un caracter absolut. Drepturile

⁸ Ibidem, 10.

⁹ Jonah Goldberg, *Liberal Fascism*, Penguin Books 2007, 38.

¹⁰ Minogue, op. cit., 3-4.

¹¹ Maurice Cranston, *What are Human Rights ?* în *The Human rights Reader*, 17.

numite pozitive sunt drepturile de care cineva se bucură în mod concret și sunt formulate explicit. Referirea la un drept pozitiv este referirea la ceva de facto, pe când un drept natural poate fi doar ceva ce trebuie să fie, dar care nu are o traducere în legea pozitivă. A fi irlandez și cetățean al Republicii Irlanda și a avea dreptul să votezi în alegerile din Regatul Unit fără a plăti taxe acolo este una; însă a afirma ca oricine are dreptul natural de a pleca din propria lui țară sau din orice țară și a se întoarce acolo este, conform doctrinei drepturilor naturale altceva. Chiar dacă acest drept nu e recunoscut de multe state, doctrina drepturilor naturale afirmă că este un drept uman inalienabil și fundamental¹². Pentru ca oamenii să se bucure de aceste drepturi e nevoie de un sistem de aplicare al lor, eventual la nivel mondial, care însă începe de la cel național, european etc. Aceste drepturi sunt, conform teoriei, drepturi morale, fiind o pretenție și o aserțiune legitimă. Drepturile omului se afirmă că sunt *just entitlements*¹³. Din păcate, nu este însă clar care sunt aceste drepturi și cum pot fi justificate: ele nu sunt nici câștigate, nici moștenite, nici cumpărate și nici nu sunt asociate cu vreun rol sau funcție anume. Ele nu sunt de tip contractual, ci se refera la orice ființă umană, conform teoriei. Ele apar ca cerințe, pretenții pe care le pot emite cu îndreptățire orice ființă umană, cum ar fi nedorirea morții violente, a rănirii sau pierderea libertății de mișcare. Așadar, ele formulează pozitiv niște aversiuni presupus universale. Formularea legii naturale, ca și a drepturilor omului trebuie să fie calea de a stabili acele principii pe care se întemeiază o societate care trebuie să satisfacă nevoile omului și pretențiile sale raționale¹⁴. Evident, o societate sau un sistem de legi care nu corespunde concepției drepturilor omului este automat o societate sau un sistem despotice.

Conceperea și formularea doctrinei drepturilor naturale/drepturi ale omului indică și o revoluție produsă în înțelegerea omului și a relațiilor dintre oameni care e exprimată prin trecerea de la idee de datorie la cea de drept, chiar dacă, susține Minogue, ideea de îndatorire, de datorie nu a dispărut (deși în discursul contemporan, poate cu câteva excepții, nu se mai aude vorbindu-se despre îndatoriri, ci doar despre drepturi, drepturi, drepturi). În numita epocă medievală ideea de îndatorire era asociată înțelegerii omului ca un soi de brută, de ființă păcătoasă și periculoasă, care poate provoca tot felul de daune și nenorociri, dacă nu i se circumscrie o sferă de acțiune limitată și a unor roluri specifică poziției sociale sau poziției pe care o are în viață¹⁵. Gândirea și teoretizarea politicii, și implicit a omului, va pleca de la ideea drept, de ceea ce i s-ar cuveni omului prin natură, nu de la ideea de îndatorire. Contemporan

¹² Ibidem, 17-18.

¹³ Cranston, op. cit., 20.

¹⁴ Ibidem, 21.

¹⁵ Minogue, op. cit., 5.

cu această răsturnare a concepției generale despre om, societate și lume este, ceea va fi abordat mai târziu, nașterea conceptului de suveranitate politică, care are rădăcini adânci în concepția nominalistă despre Dumnezeu, luptele pentru supremație sau supraviețuire dintre papă și conducătorii secolari, nașterea protestantismului, dezvoltarea comerțului, ideea ascultării propriei conștiințe și a primatului acesteia în față autorității morale sau a celei religioase, acceptarea de către comercianți a practicării dobânzii etc.¹⁶. Este vorba de o nouă civilizație sau un nou tip de civilizație, care va fi cel comercial. Odată cu acesta apare vocabularul asertiv al drepturilor: al drepturilor divine, al drepturilor cetățenilor, al drepturilor indivizilor, ajungându-se la războaie și la pretenții la care nici o parte nu renunța - războiul civil (1642-1688) din Regatul Unit fiind una dintre consecințe, dar și războaiele religioase. Ideea de drept natural al omului apare în contextul dorinței de a pune capăt războaielor religioase, ca și a dorinței de a pune capăt unor discuții și dezbateri doctrinare care duc la asemenea războaie. Formularea acestei doctrine este de asemenea legată de dorința raționalistă de a formula un sistem etic deductiv absolut sigur și cert pornind de la legea naturală, care să fie dat o dată pentru totdeauna. Deși disputele din acele momente se rezolvau pornind de la puncte de vedere istorice și religioase, doctrina filozofică a drepturilor omului formulată într-o primă versiune de către Thomas Hobbes, iar apoi de către John Locke, a fost cea care a prevalat și a lăsat cele mai adânci urme în posteritate. Este vorba de a găsi o bază autentică și solidă a vieții sociale, care să ofere soluția conflictelor dintre oameni¹⁷. Dar și ideea de natură, după cum se știe, este interpretabilă și duce la conflicte între concepții. Așadar, termenul de lege a naturii, de lege naturală și de drept natural nu erau termeni clari și suficienți de auto-evidenți.

Primele formulări le găsim la Th. Hobbes și John Locke și în ciuda opticilor opuse pe care le formulează și le apără cei doi, există ceva comun în doctrina dreptului natural: ideea de consimțământ și ideea că guvernul, în orice formă ar fi el, are la bază consimțământul celor guvernanți, ca și ideea de contract, apoi ideea că nu există un scop al omului, că dreptul natural trebuie gândit plecând de la nevoile și impulsurile oamenilor, că nu există decât indivizi etc.. Hobbes este primul care localizează sursa autorității politice exclusiv în popor, *in the people* și este originatorul filosofiei guvernării întemeiate pe consimțământ¹⁸. Până atunci consimțământul dat de către populație era considerat de multe ori ca fiind necesar autorității, dar nu era suficient; exista și o legitimare transumană. Dar, conform lui Hobbes, intrarea în

¹⁶ Jean B. Elshtain, *Sovereignty, God, State and the Self. The Gifford Lectures*, Basic Books, New York 2008.

¹⁷ Minogue, op. cit., 6.

¹⁸ Ibidem, 7-8.

societate și sub guvernare se face prin autorizare de către oamenii aflați în starea de natură, pentru a ieși din aceasta și a-și asigura viața. Suveranul primește prin contract toate drepturile, mai puțin cel de autoapărare, pe care persoanele individuale îl păstrează, iar drepturile naturale imparate de către un cetățean nu pot să îi slujească pentru a se opune hotărârilor suveranului. Ideea unei stări de natură originară din care descind anumite situații nu este o invenție hobbesiană. Imaginarea unei stări de natură originară, oricare ar fi ea, era un tip de procedeu imaginativ și argumentativ curent în multe dispute medievale, însă la filosoful britanic imaginarea stării de natură capătă accente proprii; ea exprimă ideea războiului tuturor împotriva tuturor, fiind și o reflecție a războiului civil englez. Ea are evident și o funcție retorică de persuasiune și de încadrare a ideilor sale ce aveau un scop foarte precis. Una din motivațiile operei politice a lui Hobbes a fost tocmai preîntâmpinarea și eliminarea posibilității izbucnirii unui război civil datorită libertății de conștiință sau a existenței unei autorități spirituale independente de suveran, care îi putea îndemna pe cetățeni la revolte împotriva autorității civile și politice, care să nege astfel tocmai scopul *commonwealthului*. John Locke duce mai departe ideea consimțământului dat celor care guvernează, adăugând însă că cei ce guvernează trebuie să îndeplinească dorințele supușilor, chiar dacă există un fundal teologic al doctrinei sale: Dumnezeu e proprietarul oamenilor, iar aceștia nu pot dispune unii de alții după cum vor ei și nici măcar asupra lor înșiși¹⁹. Deși ideea de consimțământ și cea de contract sunt de sorginte medievală, ele capătă o nouă semnificație în abordarea lui Locke, care, la ora când scria, a ascuns noutatea demersului său. Deși, afirmă Minogue, punctul central al *Celui de al doilea tratat despre ocârmuire*²⁰ se referă la modul în care poporul poate să își dea jos guvernarea din pricina încălcării contractului și a încrederii, modernii s-au aplecat asupra problemelor legate de proprietate, Locke fiind citit ca un apărător al dreptului la proprietate și al burgheziei. Problematika sa este una teologică și una care dorea să se opună concepției de drept divin absolut al monarhiei Stuartilor. Pământul și fructele sale au fost date în comun omului în starea de natură, dar s-a ajuns la proprietate. Cum? Proprietatea este legată de faptul că Dumnezeu i-a dat omului Pământul. Se ajunge prin muncă și de aceea pot dispune de el cum doresc ei, iar când se intră în societate, oamenii au ca proprietate absolută propria persoană. Guvernarea trebuie să garanteze și să apere aceste drepturi, care sunt menținute atunci când omul, prin contract, intră în societate: persoana și proprietatea care sunt legate între ele. În esență, respectarea proprietății și proprietatea de sine care este persoana ar echivala cu recunoașterea faptului că Dumnezeu e proprietarul omului și

¹⁹ Idem.

²⁰ John Locke, *Al doilea tratat despre ocârmuire. Scrisoare despre toleranță*, tr. Silviu Culea, Nemira, 1999.

nu omul, fie el individ sau guvern. Absolutizarea acestui drept la proprietate și asupra propriei persoane este și un efect de contrabalansare la afirmarea dreptului divin absolut al regilor, care nu este, după cum se va vedea, un punct de vedere tradițional medieval, ci timpuriu modern. Această doctrină a lui John Locke însă nu a prins rădăcini în Regatul Unit în secolul optsprezece, dar a fost luată în serios în Franța și viitoarele Statele Unite, iar consecințele ei au fost cu totul altele decât cele intenționate de către autorul ei. Ideea drepturilor omului s-a impus de abia la sfârșitul secolului al XVIII și este asociată ideii de progres al umanității, de perfecționare a cunoașterii și de ideea de perfecționare morală a omului, în care ideea de consimțământ joacă un rol esențial, ca și ideea de rațiune. Drepturile omului sau mai bine zis respectarea sau nerespectarea lor ajung să fie considerate sursa tuturor relelor din societate, nefiind nevoie decât de a le respecta sau implementa respectarea lor, pentru a obține pacea și prosperitatea socială, un Eden lipsit de războaie și conflicte. Karl Marx a atacat ideea de drepturi ale omului, considerându-le a fi pur formale și o expresie a dominației societății burgheze asupra claselor de jos, transformând însăși concepția de drept în aceea de *claim*, de cerere, de pretenție. *De facto*, există bogați și săraci, iar a te bucura de o slujbă plătită înseamnă a te bucura de ea de facto, ea trebuind să fie disponibilă pentru purtătorii de drepturi. De aceea ideea de drept devine o pretenție și nu doar o regulă care exprimă termenii în care altceva poate fi cerut, sau pretins în mod legitim²¹. Formal vorbind, dreptul de a avea o slujbă înseamnă de cere o astfel de slujbă specifică atunci când ea este disponibilă, prezentă pe piață împotriva oricărei pretenții de a mă împiedica să o obțin pe temeiul unor caracteristici de gen, origine etnică sau pe care dreptul în vigoare le crede a fi irelevante, iar pretenția de drept la proprietate poate fi exprimată atunci când cineva încearcă să îmi răpească proprietatea în mod ilegal. Acest mod formal de privire al drepturilor naturale sau ale omului îi apar lui Marx, precum și lui Edmund Burke după revoluția franceză, ca fiind anistorice și abstracte, denotând un egoism organizat, reducând omul real la cetățeanul abstract, drepturile omului fiind drepturile separării între oameni, nu ale conviețuirii. Această critică relevă tocmai, conform lui Minogue, elementul voluntar al asociațiilor dintre cetățeni în comunitățile moderne, spre deosebire de cel din societățile tradiționale sau premoderne. Acest voluntariat, faptul de a alege o asociere voluntară, este un fapt esențial al modernității²². Totuși abordarea de sorginte marxistă a dus la extinderea domeniului de aplicare al drepturilor, cum sunt de exemplu drepturile economice și sociale, cum ar fi dreptul la concediu plătit, acestea fiind

²¹ Minogue, op. cit., 12

²² Ibidem, 15.

însă doar condiții de dorit pentru o viață plăcută. Acest tip de drept însă e unul istoric și nu poate fi aplicat la triburi care trăiesc nomad în Sahara, de pildă.

Ideea de drept natural al omului a mai suferit o modificare când s-a trecut la formularea de drepturi ale omului. Conceperea drepturilor omului sub forma de drepturi naturale era derivată din conceperea omului ca ființă dotată cu rațiune, aceasta din urmă fiind distribuită egal în toți oamenii, pe când formula de drepturi ale omului pleacă de la ideea sau sunt derivate din ideile pe care oameni le întrețin despre ceea ce înseamnă a fi om.

Revenind la John Locke, Leo Strauss subliniază caracterul revoluționar și inedit al teoriilor sale, ca și efectul suferit de înțelegerea omului și a moralei. Cum susține și Kenneth Minogue, reformularea și reconceperea dreptului natural în modernitate duc la ignorarea îndatoririlor și pleacă de la drepturi, precum dreptul la fericire sau de a dobândi fericirea, de a trăi confortabil. Care sunt caracteristicile dreptului natural clasic? Se pleacă de la distincția dintre natural și convențional și se susține ca legea să fie în acord cu ceea ce este natural, așa cum este acceptată distincția dintre virtute autentică și virtute politică, dintre moralitate naturală și doar moralitate umană etc. Dreptul natural, cel puțin așa cum a fost conceput de antici și de medievali, pleacă de la *eidosul* lucrului, de la ceea ce este el, de la natura lui²³. Pentru a sublinia caracterul nedogmatic al modului în care era conceput dreptul natural clasic, Strauss pleacă de la experiența filosofică fundamentală a lui Socrate. Punctul de plecare este caracterul dialogic al filozofiei socratice. Acest caracter dialogic privește modul în care este cercetat și aflat *eidosul* lucrurilor. Acest *eidos* desemnează forma, ceea ce e vizibil fără mare efort. În cazul acesta acest *eidos* nu se vede, dar este prezent în opiniile pe care le au oamenii. Nu este ceva definit de către un expert sau un jurist. Ignorarea opiniilor curente, chiar dacă sunt greșite, duce la pierderea unor surse de cunoaștere, deoarece aceste opinii, chiar dacă contradictorii, se întemeiază pe o anumită percepție în natura lucrului respectiv. Filosofia ar fi demersul ascendent de la opinie către adevăr, parcurs care este generat de luarea la cunoștință a contradicțiilor care împing spre o încercare de a dobândi o viziune coerentă asupra problemei respective, așadar contradicția funcționând ca impuls. Viziunea consistentă ar fi viziunea cuprinzătoare, care transcende aceste opinii contradictorii, care sunt generate de către adevărul aflat în spatele lor. Această percepție face posibilă înțelegerea paradoxului referitor la faptul că, în ciuda diversității opiniilor și concepțiilor despre dreptate, acestea pot coexista cu ideea de drept natural sau de justiție. Dacă dreptul natural ar însemna sau ar implica consimțământul oamenilor, atunci probabil că pluralitatea concepțiilor despre dreptul natural

²³ Strauss, 123.

ar nega ideea sau existența acestuia. Această contradicție apare și atunci când cineva urmează propria opinie până la ultimele ei consecințe, lucruri posibil datorită faptului că orice opinie și orice cunoaștere, oricât de parțială, presupun un cadru și o intuiție neclară a întregului. Toate viziunile comprehensive pe care le au societățile despre teme majore cum sunt dreptatea sau sensul vieții sunt viziuni ale întregului, ele nefiind doar diferite, ci fiind de multe ori contradictorii. Aceste viziuni comprehensive trimit spre necesitatea unei încercări de a articula acest întreg, însă nu există garanția că acest lucru se poate petrece sau că se va trece de discuții în contradictoriu. Este vorba de o căutare permanentă, de o *quest*, care nu are de fapt sfârșit, iar filosofia nu trebuie restrânsă doar la înțelegerea unei anumite părți.

O altă trăsătură a dreptului natural clasic este faptul că nu identifică binele cu plăcerea și că binele este mai fundamental decât plăcerea, admitând însă că există o anumită ierarhie a plăcerilor, cele mai comune și obișnuite fiind cele legate de satisfacerea nevoilor/lipsurilor. Faptul fundamental nu e plăcerea, ci existența nevoilor și necesitatea de a le satisface, iar plăcerile pot fi înțelese numai cu referire la aceste lipsuri/nevoi resimțite de către om. Aceste nevoi – în concepția clasică și cea creștină - nu sunt doar un pachet de impulsuri, ci au o ordine, o ierarhie. Ființări diferite au nevoi diferite, iar ordinea și ierarhia acestor nevoi în fiecare ființare trimite la constituția ființării respective, la *eidosul*, la *ce-ul*, la esența ei²⁴. Această constituție internă a ființării respective determină ordinea dorințelor și nevoilor ființării respective, iar fiecărei constituții specifice îi corespunde o operațiune specifică. Prin urmare, o ființare e bună sau în ordine dacă funcționează corect, adică conform activității sale specifice; așadar un om e bun, dacă trăiește și se comportă conform constituției lui specifice de om. Pentru a trasa deci legile după care trebuie să fie educat și să se comporte un om înseamnă a determina natura acestuia, adică ordinea ierarhică a constituției naturale a omului. Aceasta este baza dreptului natural clasic (concepția modernă a dreptului natural neagă că ar exista o natură umană, dreptul natural fiind definit de către aceasta ca o putere subiectivă de a acționa în vederea satisfacerii și nu corespunde nici unei concepții despre natura omului pentru că o astfel de natură umană ar fi doar proiectare în abstracto a unei umanități particulare și pentru că dreptul natural ca atare s-ar realiza istoric, în comunități istorice, ca și dreptul pozitiv²⁵). Viața propriu-zis omenească este, în această concepție, care pleacă de la distincția suflet-trup, viața care cultivă cele mai înalte calități ale sufletului; în cazul concepției clasice grecești e vorba de rațiune/vorbire/intelect. Așadar o viață autentic omenească este cea în care e cultivat intelectul, în acțiune și trăirea chibzuită, reflectată și

²⁴ Ibidem, 126-127.

²⁵ Gérard Mairet, *Le principe de souveraineté*, Gallimard. Folio, Paris 1997, 245-247.

ordonată conform virtuții. Este viața care decurge dintr-un suflet bine ordonat. Este natura umană dusă la perfecție, în conformitate cu natura sa de suflet rațional: „the life according to nature is the life of human excellence or virtue, the life of a "high-class person", and not the life of pleasure as pleasure.”²⁶ Acest tip de înțelegere a omului însă exclude o înțelegere utilitaristă sau hedonistă, deoarece orice încercare de a explica o plăcere ca fiind superioară unei alte plăceri implică un criteriu nehedonist, iar o explicație utilitaristă nu face decât să reducă și să anihileze noțiunea de excelență omenească la un soi de egoism camuflat.

Un alt punct de sprijin al dreptului natural clasic este, în opinia lui Strauss, socialitatea naturală a omului; nu se pleacă de la abstracții sau situații imaginare precum la Hobbes, Locke sau Rousseau, ci de la existența concretă a omului în comunități și însăși definirea lui ca viețuitoare înzestrată cu logos, precum orice act pe care îl face, trimite la ceilalți, intenționat sau neintenționat. De aceea, a trăi în conformitate cu natura sa proprie, așadar excelența umană, trimite automat la ceilalți și este o excelență și o virtute socială. Umanitatea omului e de natură socială. Nici un om nu este liber să acționeze așa cum îi place lui în relație cu alți, iar însuși sentimentul că omul posedă o serie de alternative sau o libertate de a acționa e însoțit de sentimentul sau de conștiința că o folosire fără nici o înfrânare sau restricții nu este ceva just și bun, iar restrângerea, înfrânarea propriilor acțiuni, dorințe sau impulsuri apare în lumina ei adevărată, anume că este la fel de originară ca și libertatea²⁷. Cultivarea adecvată a rațiunii îl va face pe om să stabilească aceste limite acolo unde trebuie. Acest lucru nu se face în izolare, ci presupune existența unei comunități și a unor legături bazate pe încredere între membrii acelei comunități. Restricția și coerciția nu sunt lucruri produse de convenție și impuse din afară contra naturii, deoarece este la fel de co-originară cu libertatea și este implicată în realizarea perfecțiunii; realizarea umanului în autenticitatea sa implică restricționarea și controlarea impulsurilor joase²⁸. Propriul corp, dar și corpul social nu poate fi guvernat și ordonat doar prin artificii retorice, prin persuasiune. Dreptatea, restrângerea și virtutea sunt un soi de putere care se aplică asupra propriei persoane, cetățeanul nefiind doar un protejat al statului care să se bucure de drepturi fără nimic în schimb, ci care ia parte activ la treburile cetății. Activitatea legislativă, activitatea omului de stat care are în vedere producerea virtuții în cetate și în cetățeni este cea mai înaltă activitate în acest context; ea cere și un grad mai înalt de virtute din partea celui ce o practică. Iar fericirea implică mai mult decât prosperitatea materială sau buna simțire în propriul corp, ea implică virtutea. Politica

²⁶ Strauss, op. cit., 127.

²⁷ Ibidem, 130.

²⁸ Ibidem, 131-132.

este pe direcția cea bună atunci când scopul ei este producerea virtuții, nu dominarea concetățenilor și folosire a oficiului în folos propriu. Și întrucât scopul individului și cel al cetății este același, scopul cetății este viața pașnică în acord cu natura omului ca ființă rațională și virtuoasă.

Conferința Internațională „Muzeul mileniului trei: știință, cultură și educație prin patrimoniu” (22-24 octombrie 2009)

Cristian GOJINESCU

Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală (MNEIN) din Chișinău (Republica Moldova) a sărbătorit 120 de ani de la înființare (considerat unul dintre cele mai vechi stabilimente muzeale din R. Moldova, constituit pe baza mostrelor expoziției agricole din 1889). Sărbătoarea a demarat la 21 octombrie 2009, când a fost inaugurată Expoziția Filatelică Națională, în cadrul căreia a fost lansată publicația „Retrospectiva poștal filatelică” (volumul 2 și 3) și plicul poștal dedicat expoziției, obliterated cu ștampilă specială. Un alt plic poștal a fost lansat cu ocazia aniversării a 120 de ani de la fondarea MNEIN. În cadrul acestui

eveniment aniversar s-a desfășurat în perioada 22-24 octombrie 2009, în incinta acestui muzeu Conferința Internațională „Muzeul mileniului trei: știință, cultură și educație prin patrimoniu” (organizat de către MNEIN în parteneriat cu Ministerul Culturii al Republicii Moldova și Academia de Științe a Moldovei). La conferință au participat cercetători și cadre didactice din învățământul universitar din Republica Moldova, România, Ucraina, Federația Rusă, Austria, Suedia, Bulgaria, Germania, Statele Unite ale Americii. Au fost prezentate un număr impresionant de comunicări din mediul muzeal, academic și universitar în limba română, engleză, rusă, germană.

Conferința și-a desfășurat lucrările în patru secții:

- Etnografie: Modernitate în abordarea tradiției și tradiție în abordarea modernității;
- Științele naturii: Afirmarea școlilor naționale în perioada de tranziție;
- Muzeologie: Interacțiunea teoriei și practicii în domeniul patrimoniului cultural
- Etnoistorie și etnodemografie: Etnicitatea în timp și spațiu.

Deschiderea lucrărilor simpozionului a avut loc pe 22 octombrie 2009, orele 10.00, în incinta Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală, într-o atmosferă de elevată ținută științifică. Cu această ocazie au fost lansate *Buletinului științific al MNEIN. Revistă de Etnografie, Științe ale Naturii și Muzeologie* (v. 8 (21), 9(22)) și *Ghidul MNEIN*. În cadrul primei secții Etnografie și Muzeografie au conferențiat, printre alții: Valeiu Matei (Uniunea Scriitorilor din Moldova), *Descrierea Siberiei de Nicolae Milescu-Spătaru, sursă pentru studierea etnologiei istorice a popoarelor băștinașe ale Siberiei*; Dr. Elena Șiscanu (cercetător și coordonator MNEIN), *Nunta ca rit de trecere. Studiu de caz: nunta cehilor din Republica Moldova*; Mathias Thesing (Universitatea Munster, Germania), *Din cântecele Mariei Tănase*; Alexandru Magola (cercetător științific, Centrul de Etnologie, Institutul Patrimoniului Cultural, AȘM), *Excluziune și incluziune confesională*; Dr. Natalia Kalașnikova (Muzeul de etnografie Sankt-Petersburg), *Moldavskaia etnografia v Sankt-Petersburghe* (Etnografia moldovenească la Sankt-Petersburg); Radu Spinei (muzeograf, Muzeul Satului), *Orașele din Basarabia în lumina izvoarelor narative din sec. al XVIII-lea*; prof. dr. Thede Kahl (Comisia de Balcanologie, Academia de Științe a Austriei), *Rudarii din Grecia. Limba, etnografie și cultură*; conf. dr. Iurie Josanu (Academia de Administrare Publică pe lângă Președintele Republicii Moldova), *Identitatea națională în Sud-estul Europei*; Dr. Dorin Lozovanu (cercetător științific superior, MNEIN), *Populația românofonă din Serbia. Răspândire, identitate, grupuri etnografice*; dr. Ionel Boamfă (Universitatea “Alexandru Ioan Cuza”, Iași), *Păstoritul românesc în spațiul carpato-balcanic reflectat în onomastică*; dr. Emil Țârcomnicu (Institutul de Etnografie și Folclor, Academia Română), *Albotina – loc spiritual și reper identitar pentru românii timoceni din Bulgaria*; Dr. hab. Veaceslav Stepanov (director Centrul de Etnologie, Institutul Patrimoniului Cultural, AȘM), *Istorieskie mify i problema formirovania etniceskih stereotipov* (Miturile istorice și problema formării stereotipurilor etnice); Andrei Corobcean (Facultatea de Istorie și Filozofie, Universitatea de Stat din Moldova), *Implicații ale etnicului în cultură. Aspecte etnoarheologice*; prof. dr. Vasil Kondov (Universitatea Plovdiv, Bulgaria), *K voprosu o bolgarskih nazvaniiah na karte Respubliki Moldova* (Denumirile bulgare de pe harta Republicii Moldova). Toate comunicările prezentate în cadrul conferinței au vizat subiecte de real interes, majoritatea fiind prezentate la un nivel științific deosebit. Șirul manifestărilor a continuat cu expuneri și dezbateri (întrebări numeroase și discuții interesante pe marginea

celor expuse), lansări de carte (*Arhitectura vernaculară în piatră*, E. Bâzgu, M. Ursu; *Constantin Mimi. O viață dedicată Basarabiei*, C. Ciobanu, M. Ursu; *Leova. File de istorie*, I. Mititelu, I. Ștefăniță; *Talmază. Localitate străveche de pe Valea Nistrului de Jos*, Vasile Grosu), panouri documentare și inaugurarea la 23 octombrie 2009 a expoziției jubiliare „Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală: 120 de ani împreună cu publicul și pentru public” (colecții inedite constituite pe parcursul a celor 120 de ani de activitate cultural-științifică).

La ultima secțiune, cu genericul „Etnicitatea în timp și spațiu”, a fost prezentată în ziua de 24 octombrie 2009 *Harta Etnică a Moldovei*, „*Structura și conștiința etnică a populației din Moldova*” (prima hartă etnografică a Republicii Moldova, plasată în cadrul Atlasului Europei de Est și Sud-Est, dar și prima hartă detaliată asupra structurii etnice actuale a populației Moldovei, la nivel de comune), realizată în cadrul unui proiect comun derulat de către Academia de Științe a Austriei (prin susținerea financiară a acestei academii și sub egida Guvernului), în colaborare cu Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală din Moldova și Asociația de Geografie și Etnologie din Moldova (EGEA Moldova). Această hartă prezintă nu doar teritoriul Republicii Moldova, dar și teritorii adiacente - din România (județele Botoșani, Iași, Vaslui, Galați, Bacău, Neamț, Vrancea, parțial Suceava, Tulcea) și din Ucraina (regiunile Odesa, Vinița, Cernăuți, Kirovograd, Nicolaev). A fost elaborată de către dr. Dorin Lozovanu (cercetător științific superior la Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală din Moldova și președinte al EGEA Moldova) și dr. Thede Kahl (profesor la

Universitatea din Viena și cercetător la Academia de Științe a Austriei) și prezentată și în cadrul academic din Austria și Germania, fiind apreciată ca o lucrare importantă pentru cunoașterea realităților etnice din Moldova la nivel european și internațional¹. Potrivit dr. Thede Kahl, aceasta este prima hartă detaliată asupra structurii etnice actuale a populației R. Moldova, la nivel de localități, editată în baza datelor ultimului recensământ. Dr. Dorin Lozovanu a menționat faptul că harta este editată în limbile germană și engleză și este „realizată la scara de 1:600000 în baza diagramelor circulare care prezintă distribuția etniilor la nivel de comune, precum și populația totală a acestora, având o importanță de ordin internațional”. Harta a fost publicată în limbile engleză și germană și urmează să fie însoțită de o lucrare intitulată „Conștiința etnică a populației din Moldova” (vor fi prezentate toate detaliile hărții, alte 15 hărți la scara mai mică, în special la nivel teritorial-administrativ, privind situația pentru fiecare etnie în parte, aspecte privind evoluția istorică, descrierea fiecărei etnii ș.a.), care va apărea în acest an la Viena.

La finalul manifestării a urmat un program artistic consacrat aniversării susținut de către grupul etnofolcloric „Ethnos” (a fost constituit în anul 1994 și are în componență trei membri: Maria Stoianov – vioară; Luminița Stoianov – cobza; Tamara Ancuței – voce). Deviza grupului este ***"Dintr-o scânteie, noi facem un foc mare. Iar scânteia aceasta o luăm de la țărani!"***. Grupul etnofolcloric „Ethnos” a prezentat o serie de cântece populare românești, moment ce s-a bucurat de un real succes în rândul auditoriului, atât datorită frumuseții costumelor prezentate și a pasiunii membrilor grupului, cât și a mesajului de trăire și simțire românească transmis.

Ansamblul etnofolcloric *Ethnos*

Programul conferinței Internaționale „Muzeul mileniului trei: știință, cultură și educație prin patrimoniu” (21-24 octombrie 2009)

Miercuri, 21 octombrie 2009

- 14.00** Inaugurarea Expoziției Filatelice Naționale (cu participare internațională) *650 de ani de la întemeierea Statului Moldovenesc și 120 de ani de la fondarea Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală*.
- Lansarea publicației *Retrospectiva poștal filatelică*, volumul 2 și 3. Chișinău 2009.
 - Lansarea plicului poștal dedicat expoziției și obliterationa lui cu ștampilă specială.

Joi, 22 octombrie 2009

- 10.00-11.00** Deschiderea lucrărilor Conferinței Internaționale *Muzeul mileniului trei: știință, cultură și educație prin patrimoniu*.
- Lansarea *Buletinului științific al MNEIN. Revistă de Etnografie, Științe ale Naturii și Muzeologie*. v. 8 (21), 9(22), Chișinău, 2008.
 - Lansarea *Ghidului MNEIN*. Autor M. Ursu.
 - Lansarea cărților din proiectul *Urban Cultural and Architectural Heritage in an Ethnic Cross-Road of Europe West Ukraine and Moldova*: Docent Bo Larson, Universitatea din orașul Lund, Suedia.
- 11.30-17.00** Continuarea lucrărilor Conferinței Internaționale. Lucrul în secții.

Vineri, 23 octombrie 2009

- 09.00-13.00** Continuarea lucrărilor Conferinței Internaționale. Lucrul în secții.
- 14.00-15.00** Lansări de carte:

- *Arhitectura vernaculară în piatră* . E. Bâzgu, M. Ursu, Chișinău. 2009.
- *Constantin Mimi. O viață dedicată Basarabiei*. C. Ciobanu, M. Ursu. Chișinău, 2009.
- *Școala fitonematologică în Republica Moldova (În memoria profesorului Petru Nesterov)*. Maria Melnic, Erhan Dumitru, Poiras Larisa. Chișinău, 2009.
- *Leova. File de istorie*. I. Mititelu, I. Ștefăniță. Chișinău. 2009.
- *Talmază. Localitate străveche de pe Valea Nistrului de Jos*. Vol.1, Chișinău, 2009

Ora 15.30 Inaugurarea expoziției jubiliare „120 de ani împreună cu publicul și pentru public”

Ora 16.00 Adunarea festivă și programul artistic consacrate aniversării.

Sâmbătă, 24 octombrie 2009

10.00-18.00 Ziua ușilor deschise. Acces liber la expoziții.

10.00-12.00 Continuarea lucrărilor Conferinței Internaționale. Lucrul în secții.

- Prezentarea Hărții Etnice a Moldovei *Structura și conștiința etnică a populației Moldovei 2004*, elaborată de Academia Austriacă de Științe în colaborare cu MNEIN. Prof. Dr. Thede Kahl, Academia de Științe a Austriei. Dr. Dorin Lozovanu, MNEIN.

12.00 Lansarea plicului poștal și stampilei ocazionale dedicate aniversării a 120 de ani de la fondarea MNEIN

12.00-14.00 Program artistic pentru publicul vizitator prezentat de *Grupul etnofolcloric „ETHNOS”*.

- Întâlniri cu donatorii muzeului.

14.00-16.00 Totalizările Conferinței Internaționale.

ⁱ Harta a provocat o serie de discuții ample și unele reacții polemice datorită faptului că a fost realizată în baza recensământului realizat de către regimul comunist Voronin în toamna anului 2004. Potrivit acestei hărți populația Republicii Moldova este compusă din 76% moldoveni și 2,4% români, susținând astfel teoriile moldoveniste ale comuniștilor (în localitățile unde o minoritate etnică avea o pondere de sub 3%, aceasta nu a fost reprezentată pe harta, ceea ce face ca situația „pe teren” să fie mai complexă decât statistica oficială!). Trebuie să amintim faptul că în 2004 a fost trimisă de către Consiliul Europei o echipă de monitorizare a recensământului condusă de John Kelly, care a menționat și a avertizat că recensământul comunist conține date eronate și false cu privire la componența etnică a Republicii Moldova (*Buletinul informativ al reprezentanței ONU la Chișinău*, iunie 2005). În acest sens, John Kelly a raportat că șapte din cele zece echipe de observatori ai Consiliului Europei, care au cuprins aproape toate raioanele R. Moldova, au raportat cazuri în care recenzorii încurajau respondenții să declare ca sunt moldoveni, nu români și au atenționat Biroul național de statistică și opinia publică despre depistarea unor nereguli în obținerea de către recenzori a datelor referitoare la etnia și

